

vogel nieuws

**Ornithologische nieuwsbrief
van het Instituut voor
Natuurbehoud**

Nummer 4 oktober 2002

In dit nummer

Editoriaal	2
De teldata voor 2002/2003	3
Watervogeltellingen in 2000/2001	4
Resultaten winter 2001/2002 veelbelovend	12
Windturbines en vogels	13
Watervogels langs de Zeeschelde	14
Vliegtuigtellingen boven de Noordzee	19
VLINA-project ganzen	21
Ganzen met nekringen	23
Grauwe Ganzen aan de Oostkust	25
Regiocoördinatoren watervogeltellingen	27

Watervogels

De seizoenen volgen elkaar snel op voor een veldornitholoog. Het broedseizoen is amper voorbij, de kaarten en formulieren van het broedvogelatlasproject net ingevuld en daar komen de eerste grotere groepen overwinterende watervogels al aan in Vlaanderen. Hoog tijd dus ook voor een nieuw en gevarieerd nummer van VOGELnieuws waarin de meest recente resultaten van diverse watervogelprojecten in Vlaanderen worden toegelicht. De afgelopen maanden werden vele duizenden telgegevens van het winterhalfjaar 2000/2001 ingevoerd in de computer en we kunnen alvast een eerste overzicht geven van de resultaten. Er kan niet genoeg benadrukt worden dat achter elke tabel en elke figuur vele honderden of zelfs duizenden uren veldwerk schuilen. Zonder de medewerking van enkele honderden vrijwillige medewerkers zou dit project dan ook geen enkele slaagkans hebben.

In deze nieuwsbrief wordt ook bijzondere aandacht besteed aan de watervogelpopulaties langs de Zeeschelde, één van de belangrijkste waterrijke gebieden in Vlaanderen. De maandelijkse boottellingen die hier sinds 1991 door het Instituut voor Natuurbehoud worden uitgevoerd, geven een goed inzicht in de trends van de verschillende watervogelsoorten. In een ander gebied wordt dan weer het vliegtuig ingezet om watervogels te tellen. Regelmatige vluchten boven de Noordzee zorgen ervoor dat zelfs de zee-eenden niet aan onze aandacht ontsnappen.

Verder komen ook de ganzen ruimschoots aan bod in dit nummer. De afgelopen jaren werden die ganzen trouwens niet alleen uitstekend geteld, maar werden ook aspecten als terreingebruik, voedselécologie enz... in detail onderzocht. Het is die combinatie van jarenlang volgehouden telwerk en meer fundamenteel onderzoek die een beter inzicht verschaft in de factoren die aan de grondslag liggen van de trends die in het veld worden vastgesteld.

Komende winter zijn er natuurlijk opnieuw een reeks tellingen van watervogels. Hiernaast worden alvast de verschillende teldata gegeven en we rekenen uiteraard op een ruime medewerking.

We wensen u alvast veel telvreugde tijdens de komende wintermaanden !

Koen Devos

Watervogels tellen in 2002/2003: de teldata

Via gecoördineerde watervogeltellingen wordt door het Instituut voor Natuurbehoud informatie verzameld over de aantallen, de verspreiding en numerieke trends van overwinterende en doortrekkende watervogels in Vlaanderen.

Midmaandelijks tellingen

Elke winter worden van oktober tot en met maart zes tellingen georganiseerd. Deze tellingen vinden steeds plaats in het weekend dat het dichtst aansluit bij de 15de van de maand. Tijdens elke telling worden zoveel mogelijk waterrijke gebieden in Vlaanderen bezocht. In 2002-2003 wordt er geteld op volgende data :

12/13 oktober 2002	18/19 januari 2003
16/17 november 2002	15/16 februari 2003
14/15 december 2002	15/16 maart 2003

De soorten die geteld worden, zijn: alle duikers, futen, aalscholvers, reigers, zwanen, ganzen, eenden, rallen en steltlopers. Het meetellen van de meeuwen is slechts facultatief. Overtrekkende vogels worden niet meegeteld (of apart genoteerd). De januaritelling is internationaal en dus prioritaair.

Slaapplaattellingen Aalscholvers

Het tellen van Aalscholver-slaapplaatsen is de beste methode om een goed en betrouwbaar beeld te krijgen van de aantallen die in Vlaanderen verblijven. Daarom worden op 16 november 2002 en 18 januari 2003 zoveel mogelijk slaapplaatsen van Aalscholver geteld. Ook slaapplaatsgegevens van andere data zijn echter welkom.

In januari wordt trouwens voor het eerst geprobeerd om in geheel Europa zoveel mogelijk slaapplaatsen simultaan te tellen. Het is belangrijk dat we dan ook in Vlaanderen een bijzondere inspanning verrichten om van deze eerste internationale slaapplaattelling een succes te maken !

Slaapplaattelling meeuwen

Voor de vierde opeenvolgende keer vindt er in januari een simultaantelling plaats van zoveel mogelijk meeuwen-slaapplaatsen in Vlaanderen. Voor de winter 2002/2003 valt de slaapplaattelling op zaterdag 25 januari 2003 (of zondag 26 januari indien de weersomstandigheden tegenvallen). De resultaten van de vorige drie tellingen zijn te lezen in een zopas verschenen themanummer van Natuur.Oriolus.

Hoe kan ik meewerken aan de watervogeltellingen ?

Mensen die geïnteresseerd zijn om mee te werken aan bovenvermelde tellingen, kunnen het best contact op nemen met de regionale coördinator van hun regio. Een adressenlijst van deze coördinatoren is terug te vinden aan het eind van deze nieuwsbrief. Je kunt uiteraard ook steeds rechtstreek contact opnemen met het Instituut voor Natuurbehoud:

Koen Devos
Instituut voor Natuurbehoud
Kliniekstraat 25, 1070 Brussel
02/558.18.27, koen.devos@instnat.be

Watervogeltellingen tijdens het de eerste resultaten

Watervogels concentreren zich in de winterperiode over het algemeen in een beperkt aantal gebieden en habitats. Het gaat meestal om overzichtelijke gebieden waar de vogels gemakkelijk te tellen zijn. Zo kunnen elke winter door middel van integrale, gecoördineerde tellingen betrouwbare gegevens verzameld worden over de absolute populatiegrootte in Vlaanderen, numerieke trends en seizoensale verschuivingen in de verspreiding. Systematische watervogeltellingen zijn in Vlaanderen reeds gestart in 1967 en vormen daarmee het langstlopende vogelmonitoringproject in ons land. Aanvankelijk ging het om één enkele telling in januari die onderdeel uitmaakte van de International Waterfowl Census. Deze jaarlijkse internationale watervogeltelling werd georganiseerd door het toenmalige International Waterfowl Research Bureau (nu Wetlands International). Vanaf 1979/80 worden in Vlaanderen zes tellingen per winter georganiseerd (periode oktober-maart). Daarbij worden de laatste jaren ongeveer 450 tot 500 gebieden geteld. Voor het uitvoeren van de tellingen wordt beroep gedaan op ca. 400 amateur-veldornithologen. De coördinatie van de tellingen en het beheer van de gegevensbank is sinds 1986 in handen van het Instituut voor Natuurbehoud.

In het winterhalfjaar 2000/2001 vondt traditiegetrouw een nieuwe reeks van zes watervogeltellingen plaats. In bijna alle regio's werd uitstekend geteld. Het is wel nog wachten op een aantal ontbrekende gegevens. De belangrijkste overblijvende hiaten zijn: de Schelde- en Damvallei ten oosten van Gent, een deel van de regio Schelde-Leie, de omgeving van Wachtebeke-Moerbeke en de regio Turnhout-Beerse. De cijfers die in deze nieuwsbrief gepresenteerd worden zijn dan ook te beschouwen als voorlopige (minimum)aantallen die later nog zullen aangevuld worden. Ook nog vermelden dat watervogels op de Noordzee (vnl. duikers, futen en zee-eenden) niet in deze aantallen zijn inbegrepen.

De winter 2000/2001 was een overwegend zachte winter. De telomstandigheden waren meestal goed tot zeer goed maar op de oktobertelling was mist op een aantal plaatsen spelbreker. Begin november spoelden een aantal najaarsstormen over Vlaanderen en dat leidde plaatselijk tot aanzienlijke overstromingen (o.a. in de IJzervallei). Pas half december kregen we de eerste polaire luchtstromingen en de eerste nachtvorst te verwerken. Voor echte koude was het echter wachten tot de tweede decade van januari. Vrij strenge nachtvorst (tot - 5 °C) deed heel wat plassen gedeeltelijk dichtvriezen maar echt grote gevolgen voor het aantalsverloop of de verspreiding van watervogels waren er niet. De vorstperiode was echter van korte duur en vanaf de laatste decade van januari was er opnieuw veel regen en wind (met plaatselijk overstromingen in vallei-gebieden). Ook februari en maart bleven overwegend zacht en nat.

De berekende soorttotalen voor Vlaanderen zijn terug te vinden in Tabel 1. In totaal werden er maximaal ruim 371.000 watervogels geteld in januari. In de periode oktober-januari werden iets minder watervogels

genoteerd dan in de vorige winter maar in februari en maart was de verhouding omgekeerd. Het maximaal aantal getelde eenden (208.000) was sterk vergelijkbaar met vorige winter, de piekaantallen van ganzen (73.000) en steltlopers (60.000) waren daarentegen duidelijk lager.

Het aantal soorten waarvan we gegevens binnenkregen bedroeg 113. We bespreken in deze bijdrage kort de opvallendste resultaten voor de verschillende soortgroepen. Voor een vergelijking met de gegevens van vorige winters kunnen we verwijzen naar Tabel 2. Voor niet minder dan 7 soorten werd een nieuw recordaantal voor Vlaanderen genoteerd: Grauwe Gans, Canadese Gans, Nijlgans, Krakeend, Wintertaling, Pijlstaart en Slobeend.

Duikers en futen

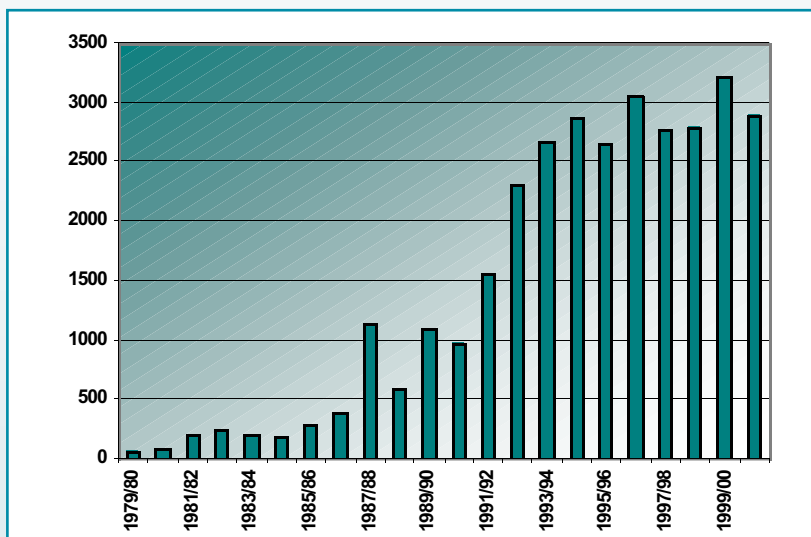
Het kan enige verbazing wekken maar de IJsdruiker was de meest algemene duiker tijdens de tellingen. Terwijl Roodkeel- en Parelduiker het volledig lieten afweten, verschenen op meerdere plaatsen langdurig pleisterende IJsdruikers. In december en januari werden zelfs vier verschillende exemplaren geteld.

De Dodaars kende een zekere terugval ten opzichte van vorige winter (max. 634 ex. in oktober). Brakke kustwateren zoals het Zeekanaal Brugge-Zeebrugge (157 ex. in januari) en de Spuikom te Oostene (51 ex. in januari) genoten zoals gewoonlijk de voorkeur.

Futen deden het iets minder goed deze winter: het was van in 1993/94 geleden dat de kaap van 2000 ex. niet meer gehaald werd. De belangrijkste pleisterplaats was het havengebied van Zeebrugge (578 ex. in januari), gevolgd door het Kanaaldok Kallo-Doel (max. 236 ex. in oktober). Bij de Geoorde Fuut viel – net als vorig winterhalfjaar – vooral het hoge aantal in maart op: 95 ex. waarvan 61 op de Antwerpse Hoge Maey.

winterhalfjaar 2000/2001:

Figuur 1. Evolutie van de getelde wintermaxima van de Aalscholver in Vlaanderen, 1980/81 - 2000/01

Aalscholvers en reigers

De **Aalscholver** was het talrijkst in oktober (2902 ex.) en in maart (2800 ex.). Sinds midden de jaren '90 is de Vlaamse winterpopulatie duidelijk gestabiliseerd (Figuur 1). Net als vorige winter werden in oktober meer dan 1000 **Blauwe Reigers** geteld maar in de wintermaanden daalde dit tot minder dan 700. **Kleine Zilverreigers** zijn al enige jaren een vaste klant tijdens de watervogeltellingen, vooral aan de Oostkust en in het Antwerps polder- en havengebied. Er werden tot maximum 18 ex. genoteerd en dat is zeker nog een onderschatting gezien de grotere aantallen die op de slaapplekken in Lissewege verbleven (tot 27 ex. op 17/12). Ook het aantal overwinterende **Grote Zilverreigers** zit in de lift. In februari werden niet minder dan 16 ex. gesignaleerd. De favoriete pleisterplaats was het Vijvergebied van Midden-Limburg waar soms meer dan 10 ex. werden opgemerkt.

Zwanen

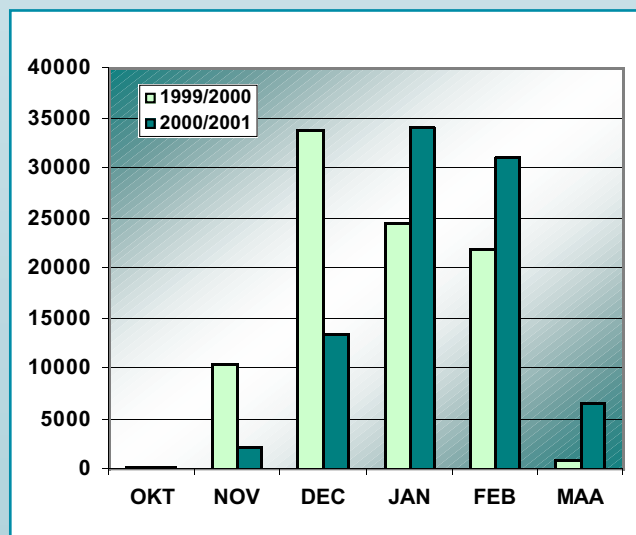
Er werden opnieuw veel **Knobbelswanen** geteld hoewel de recordaantallen van vorige winter niet meer gehaald werden. Opnieuw was Blokkersdijk te Antwerpen LO met ruime voorsprong de belangrijkste

ste pleisterplaats (resp. 121 en 122 ex. in oktober en november). Tijdens de maandelijkse watervogeltellingen werden niet zoveel **Kleine Zwanen** geteld. Het maximum viel trouwens zeer vroeg in de winter (146 ex. in november waarvan 140 in het krekengebied te Sint-Laureins – Sint-Jan-in-Eremo). Slechts in twee gebieden werden **Wilde Zwanen** opgemerkt (omgeving Brecht en Schulensbroek).

Ganzen

In januari werden over geheel Vlaanderen ongeveer 73.000 ganzen geteld. De **Kleine Rietgans** haalde in de Oostkustpolders niet meer de zeer hoge aantallen van de vorige twee winters en het maximaal aantal bleef steken op een 25.000-tal exemplaren. Daar waar **Kolganzen** vorige winter reeds in december hun piek bereikten was dit in 2001/2002 één tot twee maand later. In Figuur 2 is het verschil in seizoenaal patroon tussen beide winters duidelijk te zien.

Figuur 2. Maandelijks aantalsverloop van de Kolgans in Vlaanderen in 1999/2000 en 2000/2001

	OKT	NOV	DEC	JAN	FEB	MAA	
Ijsduiker	0	2	4	4	2	0	<i>Gavia immer</i>
Dodaars	634	472	483	532	357	400	<i>Tachybaptus ruficollis</i>
Fuut	1667	1787	1913	1898	1392	1384	<i>Podiceps cristatus</i>
Roodhalsfuut	6	3	3	2	2	1	<i>Podiceps grisegena</i>
Kuifduiker	0	2	0	8	3	3	<i>Podiceps aurilus</i>
Geoorde Fuut	38	12	15	9	10	95	<i>Podiceps nigricollis</i>
Aalscholver	2902	2608	2732	2370	2224	2800	<i>Phalacrocorax carbo</i>
Kuifaalscholver	0	1	0	1	1	1	<i>Phalacrocorax aristoteles</i>
Roerdomp	2	3	1	6	4	2	<i>Bolaurus stellaris</i>
Koereiger	1	0	0	2	0	0	<i>Bulbucus ibis</i>
Kleine Zilverreiger	14	15	18	12	16	11	<i>Egretta garzetta</i>
Grote Zilverreiger	12	13	8	9	16	4	<i>Egretta alba</i>
Blauwe Reiger	1004	764	846	692	801	940	<i>Ardea cinerea</i>
Purperreiger	1	0	0	0	0	0	<i>Ardea purpurea</i>
Ooievaar	2	0	0	0	0	2	<i>Ciconia ciconia</i>
Lepelaar	1	1	0	0	0	7	<i>Platalea leucorodia</i>
Rosse Fluileend	0	0	0	0	3	0	<i>Dendrocygna bicolor</i>
Knobbelzwaan	533	603	636	529	505	438	<i>Cygnus olor</i>
Zwarte Zwaan	15	25	15	12	29	20	<i>Cygnus alatus</i>
Kleine Zwaan	0	146	93	88	64	2	<i>Cygnus columbianus</i>
Wilde Zwaan	0	0	1	6	13	0	<i>Cygnus cygnus</i>
Zwaangans	1	1	1	0	0	0	<i>Anser cynoides</i>
Rietgans	0	2	4	75	559	4	<i>Anser labialis species</i>
Tagarietgans	7	0	0	0	6	49	<i>Anser fabalis fabalis</i>
Toendrarietgans	4	0	169	1330	7	7	<i>Anser labialis rossicus</i>
Kleine Rietgans	0	3023	25124	25540	8001	12	<i>Anser brachyrhynchus</i>
Kolgans	153	2058	13346	34099	31123	6550	<i>Anser albifrons</i>
Groenlandse Kolgans	0	1	0	0	0	0	<i>Anser albifrons flavirostris</i>
Grauwe Gans	3058	13406	12164	8953	4710	2535	<i>Anser anser</i>
Boeregans'	762	775	738	629	695	594	<i>Anser anser</i>
Indische Gans	18	25	21	33	20	32	<i>Anser indicus</i>
Sneeuwgans	0	2	9	2	1	0	<i>Anser caerulescens</i>
Hawaiigans	1	1	1	1	0	0	<i>Branla sandvicensis</i>
Ross Gans	0	1	0	1	0	0	<i>Anser rossii</i>
Canadese Gans	2717	4081	4573	3099	2837	1828	<i>Branla canadensis</i>
Kleine Canadese Gans	1	3	2	1	0	0	<i>Branla c. minima/hutchinsii</i>
Brandgans	121	604	378	483	682	136	<i>Branla leucopsis</i>
Rotgans	16	44	39	37	31	16	<i>Branla bemicle</i>
Zwarte Rotgans	0	0	1	0	0	0	<i>Branla bernicle nigricans</i>
Roodhalsgans	0	4	0	0	1	0	<i>Branla ruficollis</i>
Magolhaangans	2	2	3	4	5	0	<i>Chloophaga picta</i>
Nijlgans	733	1025	1186	448	736	533	<i>Alopochen aegyptiacus</i>
Casarca	5	17	8	2	13	14	<i>Tadorna ferruginea</i>
Bergeend	1121	2138	4191	5424	5746	5696	<i>Tadorna tadoma</i>
Muskuscoend	20	22	34	30	43	13	<i>Quirina moschala</i>
Ringtaling	4	4	4	3	4	2	<i>Callonetta leucophrys</i>
Carolina-Eend	11	9	14	11	9	7	<i>Aix sponsa</i>
Mandarijneend	18	30	13	22	16	16	<i>Aix galericulata</i>
Smient	9209	30886	48743	59717	46677	26486	<i>Anas platyrhynchos</i>
Amerikaanse Smient	0	0	0	0	0	1	<i>Anas americana</i>
Krakcoend	4780	5359	6290	6888	5935	4496	<i>Anas strepera</i>
Wintertaling	16721	24851	26462	34536	24359	19423	<i>Anas crecca</i>
Wilde Eend	45811	59612	65123	68674	32474	14828	<i>Anas platyrhynchos</i>
Soepeend'	821	1069	779	729	835	502	<i>Anas platyrhynchos</i>
Vlekbeekend	1	1	1	1	0	0	<i>Anas poecilorhynchos</i>
Pijlstaart	715	2927	2708	2308	2196	1970	<i>Anas acuta</i>
Bahamapijlstaart	1	0	1	3	1	0	<i>Anas bahamensis</i>
Zomerlaling	6	4	11	0	1	39	<i>Anas querquedula</i>
Kaneeltaling	1	0	0	1	1	0	<i>Anas cyanoptera</i>
Slobeend	2490	4314	4734	3025	3092	5308	<i>Anas clypeata</i>
Marmereend	2	0	0	0	0	0	<i>Marmaronetta angustirostris</i>

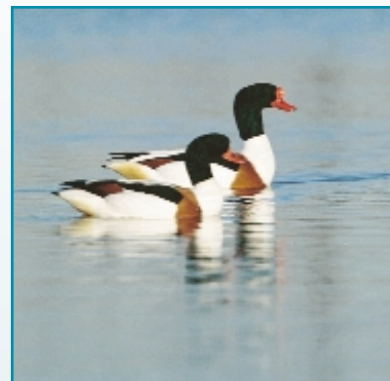
	OKT	NOV	DEC	JAN	FEB	MAA	
Krooneend	3	5	4	10	2	0	<i>Netta rufina</i>
Tafeloend	2918	6417	9154	10895	5036	1945	<i>Aythya forina</i>
Ringsnaveleend	0	1	1	1	1	1	<i>Aythya collaris</i>
Witoegoend	1	2	1	2	4	3	<i>Aythya nyroca</i>
Kuifeend	4815	9299	12486	14298	8603	6913	<i>Aythya fuligula</i>
Topperoend	1	4	3	3	2	1	<i>Aythya marila</i>
Eider	2	1	1	5	5	6	<i>Somateria mollissima</i>
Zwarte Zoo-eend	1	0	0	0	0	0	<i>Melanitta nigra</i>
Grote Zee-eend	0	0	1	0	0	0	<i>Melanitta fusca</i>
Brilduiker	6	32	163	325	294	124	<i>Bucophala clangula</i>
Kokardezaagbek	0	1	0	0	1	1	<i>Mergus cucullatus</i>
Nonnetje	1	5	21	94	76	7	<i>Mergus albellus</i>
Middelste Zaagbek	2	8	53	56	56	43	<i>Mergus sensor</i>
Grote Zaagbek	4	3	58	176	141	66	<i>Mergus mercanser</i>
Rosse Stekelstaart	0	1	0	0	2	0	<i>Oxyura jamaicensis</i>
Watorral	60	45	52	38	35	53	<i>Rallus aquaticus</i>
Waterhoen	3952	5008	5749	5629	6024	4021	<i>Gallinula chloropus</i>
Moorkoot	20851	22166	23833	24312	15014	8046	<i>Fulica atra</i>
Scholekster	1940	2139	1752	2235	2313	1978	<i>Haematopus ostralegus</i>
Kluut	20	144	942	259	89	564	<i>Roccurvirostra avosetta</i>
Kleine Plevier	0	0	0	0	0	16	<i>Charadrius dubius</i>
Bontbekplevier	58	59	23	21	35	43	<i>Charadrius hiaticula</i>
Strandplevier	0	0	0	0	0	1	<i>Charadrius alexandrinus</i>
Morinelplevier	0	0	56	74	0	0	<i>Charadrius morinellus</i>
Goudplevier	1004	1580	4295	2461	3565	135	<i>Pluvialis apricaria</i>
Zilverplevier	211	211	220	174	243	174	<i>Pluvialis squatarola</i>
Kievl	14331	37851	42802	20269	36980	8395	<i>Vanellus vanellus</i>
Kanoetstrandloper	2	10	10	21	0	8	<i>Calidris canutus</i>
Drieleensstrandloper	252	387	375	463	416	276	<i>Calidris alba</i>
Kleine Strandloper	0	0	0	0	4	2	<i>Calidris minuta</i>
Paarse Strandloper	29	78	70	75	67	67	<i>Calidris maritima</i>
Bonte Strandloper	234	445	1165	2330	2303	847	<i>Calidris alpina</i>
Kemphaan	86	1018	2465	1560	1297	506	<i>Philomachus pugnax</i>
Bokje	26	13	6	3	18	4	<i>Lymnocyrtus minimus</i>
Watersnip	575	368	662	358	363	810	<i>Gallinago gallinago</i>
Houtsnip	2	13	1	1	11	0	<i>Scolopax rusticola</i>
Grutto	0	0	2	0	63	1397	<i>Limosa limosa</i>
Rosse Grutto	9	3	0	3	3	0	<i>Limosa lapponica</i>
Regenwulp	1	0	0	0	0	0	<i>Numenius phaeopus</i>
Wulp	1268	2459	3238	2498	4141	2649	<i>Numenius arquata</i>
Zwarle Ruiler	143	77	7	41	8	11	<i>Tringa erythropus</i>
Tureluur	226	431	374	299	465	544	<i>Tringa totanus</i>
Groenpoolruiler	10	0	0	0	0	0	<i>Tringa nebularia</i>
Witgatje	45	37	39	27	20	51	<i>Tringa ochropus</i>
Oeverloper	9	3	11	6	5	9	<i>Actitis hypoleucos</i>
Steenloper	1308	1614	1207	701	968	1255	<i>Arenaria interpres</i>
Rosse Franjepoot	0	0	0	0	0	1	<i>Phalaropus fulicarius</i>
Zwartkopmeeuw	1	1	0	1	1	48	<i>Larus melanocephalus</i>
Dwergmeeuw	0	0	1	0	1	0	<i>Larus minutus</i>
Kokmeeuw	8562	8883	12835	14916	14879	15776	<i>Larus ridibundus</i>
Stormmeeuw	477	904	1073	1385	1822	2387	<i>Larus canus</i>
Kleine Mantelmeeuw	104	168	34	21	46	78	<i>Larus graellsii</i>
Zilvermeeuw	985	7333	1933	2903	2125	2654	<i>Larus argentatus</i>
Geelpootmeeuw	2	1	1	0	2	0	<i>Larus michahellis</i>
Pontische Meeuw	1	2	2	3	1	3	<i>Larus cachinnans</i>
Grote Mantelmeeuw	40	82	52	29	7	6	<i>Larus marinus</i>
Zwarte Sorn	2	0	0	0	0	0	<i>Chlidonias niger</i>
Totaal	160721	271850	350856	371248	283815	159152	

Het wintermaximum in de laatste winter viel in januari (34.099 ex.) waarvan 25.348 ex. in de Oostkustpolders. Sinds enkele jaren winnen ook de IJzerbroeken aan belang voor deze soort (max. 7115 ex. in januari). De **Grauwe Gans** zet onverminderd zijn opmars verder. De hoogste aantallen waren in de periode november-december aanwezig (max. 13.406 ex.). In november werden tot ruim 8500 ex. geteld in de polders en schorren langs de Beneden-Zeeschelde, terwijl in de Oostkustpolders een piek van ruim 4000 ex. werd bereikt in december. De grootste aantallen **Toendrarietganzen** werden gezien in de polders te Assenede (1200 ex. in januari) en in de Maasvallei (529 ex. in februari).

Zwemeenden

De **Bergeend** liet de hoogste aantallen noteren in de periode januari-maart met telkens tussen 5000 en 6000 exemplaren. Langs de volledige Zeeschelde werden tot maximaal 1932 ex. geteld in februari. In de Gentse Kanaalzone liepen de aantallen op tot 1173 ex. in januari. Er werden in Vlaanderen net geen 60.000 **Smienten** geteld in januari, dat is zowat 15 % onder het wintermaximum van vorige winter. Wel bleven veel vogels merkbaar langer pleisteren zoals blijkt uit de relatief hoge februari- en maartaantallen. Het Blankaartgebied te Woumen-Merkem bleef met ruime voorsprong het belangrijkste Vlaamse overwinteringsgebied met in januari en februari net geen 20.000 ex. (resp. 19.764 en 19.938 ex.). Het aantal **Krakeenden** nam verder toe en bereikte voor de elfde opeenvolgende winter een nieuw recordaantal. Daar waar vroeger het wintermaximum stevast in het najaar viel, is dit sinds midden jaren '90 verschoven naar de midwinterperiode toe. De piek in 2000/2001 viel net als vorige winter in januari (6866 ex.). Langs de Zeeschelde werden zowel in december als januari ruim 1900 ex. geteld,

en ook de Rupel scoort steeds beter bij deze soort (max. 714 ex. in februari). Andere gebieden waar meer dan 500 ex. genoteerd werden, waren de Kuifeend te Oorderen (757 ex. in oktober) en het Kanaaldok Kallo-Doel (539 ex. in december). Nooit eerder werden zoveel **Wintertalingen** in Vlaanderen geteld als in januari 2001 (34.536 ex.). Langs de Zeeschelde waren de aantallen iets lager dan vorige winter (max. 14.267 ex. in november), maar dat werd meer dan gecompenseerd door een toename in andere gebieden. Zo pleisterden op de midwintertelling 5365 ex. in het Blankaartgebied te Woumen-Merkem. Het aantal **Wilde Eenden** in Vlaanderen blijft de laatste jaren vrij stabiel met maxima die zich tussen 60.000 en 70.000 ex. situeren. De grootste aantallen werden genoteerd langs de Zeeschelde (tot 8799 ex. in december) en in het Zwin te Knokke-Heist (4750 ex. in november). Na de lichte terugval vorige winter herstelde **Pijlstaart** zich uitstekend en met het novemberaanval van 2927 ex. werd zelfs een nieuw record voor Vlaanderen gevestigd. In Figuur 3 is duidelijk te zien hoe de Vlaamse winterpopulatie is toegenomen sinds midden jaren '90. Internationaal belangrijke concentraties (> 600 ex.) kwamen voor in de (overstroomde) IJzerbroeken (1153 ex. in november), langs de Zeeschelde (864 ex. in december) en net niet in het havengebied van Zeebrugge (588 ex. in januari). Het uitzonderlijk hoge aantal **Slobeenden** in Vlaanderen waren ongetwijfeld één van de opmerkelijke

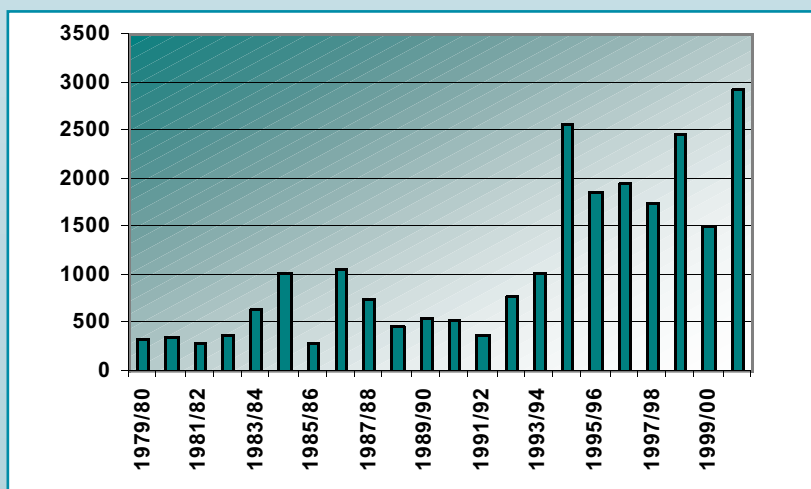

feiten van de winter 2000/2001. In november en december werd voor het eerst de kaap van 4000 ex. overschreden en dan volgde er nog een zeer uitgesproken voorjaarspiek in maart (5308 ex.). Vooral het Blankaartgebied en de IJzerbroeken herbergden bijna doorlopend hoge aantallen (tot 1585 ex. in december en 1509 ex. in maart). Andere belangrijke gebieden waren de Bourgoyen-Ossemeersen te Drongen (515 ex. in februari) en de werf van de Kluizendokken te Doornzele (418 ex. in maart).

Duikenden en zaagbekken

Er waren weinig of geen verrassingen te noteren in deze groep van watervogels. De **Tafeleend** haalde een maximum van bijna 11.000 ex. in januari en dat is de laatste acht jaar een normale winterpiek in een zachte winter. In januari werden tot 4338 ex. geteld langs de Zeeschelde en 1546 ex. in de Netevallei te Lier-Duffel. De laatste jaren schommelen de wintermaxima van de **Kuifeend** telkens rond de 14.000 vogels, maar uit Figuur 4 blijkt duidelijk dat de

Figuur 3. Evolutie van de getelde wintermaxima van de Pijlstaart in Vlaanderen, 1980/81 – 2000/2001.

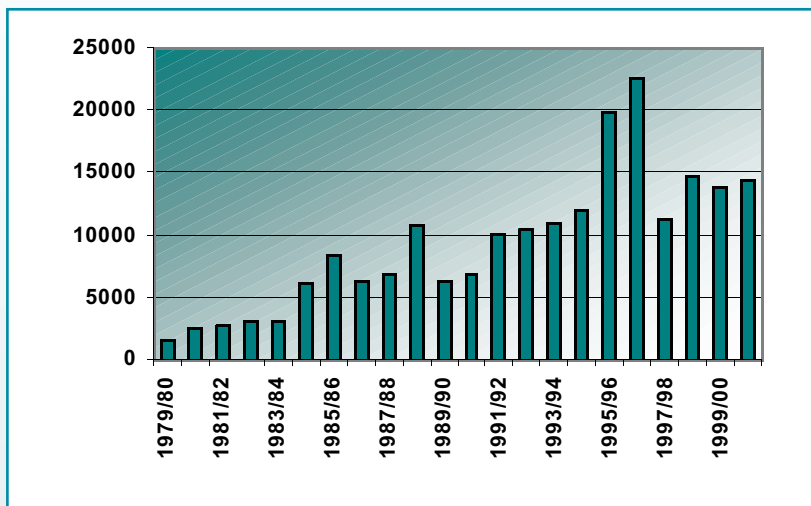
Figuur 4. Evolutie van de getelde wintermaxima van de Kuifeend in Vlaanderen, 1980/81 – 2000/2001.

trend over een langere termijn gezien positief is. Let ook op de uitschieters in de strenge winters 1995/96 en 1996/97. In drie gebieden werden meer dan 1000 ex. genoteerd: de Gentse Kanaalzone (2314 ex. in januari), de Kuifeend te Oorderen (2091 ex. in december) en de Netevallei te Lier-Duffel (1293 ex. in december). Vlaanderen heeft slechts een marginale betekenis als overwinteringsgebied voor **Brilduikers** en dat was in 2000/2001 niet anders (max. 325 ex. in januari). De belangrijkste pleisterplaats was de Spuikom te Oostende (72 ex. in januari). Met de **Grote Zaagbek** ging het in deze zachte winter verder bergaf (max. 176 ex. in januari) terwijl het aantal **Nonnetjes** (tot 94 ex. in januari) vergelijkbaar was met vorige winter.

Rallen

Het aantal getelde **Meerkoeten** (max. 24.132 ex. in januari) was iets lager dan vorige winter maar dat kan te maken hebben met de enkele telhieten die nog overblijven. De trend over langere termijn blijkt vrij stabiel te zijn. Belangrijke gebieden waren

het Zeekanaal Brugge-Zeebrugge (max. 2291 ex. in januari) en de Kuifeend te Oorderen (max. 1836 ex. in oktober). Er werden ook iets minder **Waterhoenen** geteld in Vlaanderen (max. 5957 ex. in februari) maar een meer gedetailleerde analyse van de gegevens zal moeten uitwijzen of dit een weerspiegeling is van de reële populatietrend. Af en toe

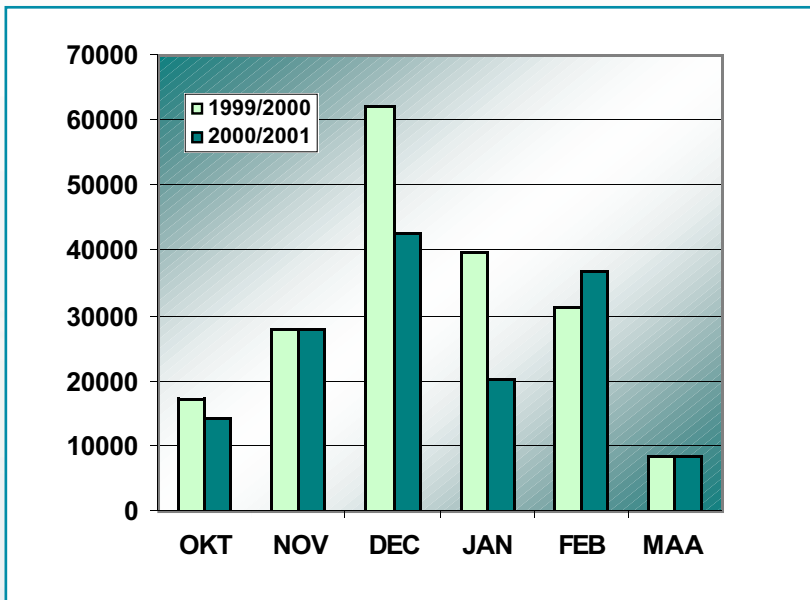
Tabel 2. Evolutie van de getelde maxima (naar boven afgeronde getallen) van de belangrijkste soorten watervogels in Vlaanderen tijdens de midmaandelijkse watervogeltellingen in de periode 1995/1996 t/m 2000/2001

	95/96	96/97	97/98	98/99	99/00	00/01
Dodaars	790	520	510	520	980	640
Fuut	3300	2500	2400	2800	2600	2000
Aalscholver	2700	3100	2800	2800	3300	3000
Blauwe Reiger	880	790	810	740	1200	1100
Kleine Zwaan	130	140	120	40	460	150
Knobbelzwaan	410	440	440	510	730	640
Kleine Rietgans	20100	22400	27200	36900	35400	25600
Kolgans	29900	23100	23700	26900	33900	34100
Grauwe Gans	7400	7200	7200	9900	11200	13500
Bergeend	5500	5100	5400	5400	6500	5800
Smient	73400	107100	44700	61400	69500	59800
Krakeend	3800	4200	4800	5300	6300	6900
Wintertaling	25300	25200	23200	30200	29400	34600
Wilde Eend	59200	68700	53500	68300	70200	68700
Pijlstaart	1900	2000	1800	2500	1600	3000
Slobeend	2800	3000	2500	2500	3800	5400
Tafeleend	26700	24800	10200	15400	12800	10900
Kuifeend	20000	22800	11400	14800	14100	14300
Brilduiker	340	440	340	510	300	330
Nonnetje	470	370	100	180	100	100
Grote Zaagbek	1200	1500	260	270	200	180
Meerkoet	30700	33400	24000	27400	27200	24400

lieten zich ook enkele **Waterrallen** horen of zien tijdens de watervogeltellingen, maar het spreekt voor zich dat die enkele tientallen vogels geen goed beeld geven van de aantallen die in Vlaanderen de winter doorbrengen.

Steltlopers

De combinatie van tellingen op hoogwatervluchtplaatsen aan de kust en laagwatertellingen in het Zeeschelde-estuarium geeft ons een goed beeld van de aantallen “zoute”, kustgebonden steltlopers. De **Scholeksters** is zonder twijfel één van de algemeenste steltlopersoorten langs onze kust. De grootste groep werd geteld aan de IJzermonding te Nieuwpoort (857 ex. in oktober). Voor heel Vlaanderen spreken we over maximaal ca. 2300 vogels. Het aantal **Kluten** schommelde sterk van maand tot maand en bereikte vooral in december een hoog niveau (942 ex.). Hiervan pleisterden 667 ex. op het Paardeschor te Doel en 182 ex. nabij het Verrebroekdok. Aan de kust werden de meeste Kluten gezien in het Zwin (92 ex.). In de meeste wintermaanden lag het aantal **Zilverplevieren** in Vlaanderen tussen 200 en 250 ex. en dat is slechts de helft van wat bijna 10 jaar geleden aan onze kust verbleef. De grootste groepen werden gezien in het Zwin te Knokke (110 ex. in oktober) en de IJzermonding te Nieuwpoort (108 ex. in december). Er werden beduidend minder **Bonte Strandlopers** geteld dan vorige winter (max. 2330 ex. in januari), zowel langs de Zeeschelde (max. 816 ex. in februari) als langs de Vlaamse kust (max. 1418 ex. in februari). **Drieteenstrandlopers** deden het dan weer behoorlijk met in

Figuur 5. Maandelijks aantalsverloop van de Kievit in Vlaanderen in 1999/2000 en 2000/2001

totaal meer dan 400 ex. in januari en februari. Er werden amper 70 tot 80 **Paarse Strandlopers** geteld en daarmee lijkt de overwinteringspopulatie aan onze kust nog steeds verder af te nemen. Dat laatste is zeker niet het geval bij de **Steenloper** waar het novemberaangetal van 1614 ex. wellicht een nieuw record betreft. Het opmerkelijk lage aantal in januari (701 ex.) is mogelijk het gevolg van een ondertelling.

Bij soorten die meer in het binnenland overwinteren is het een stuk moeilijker om een volledig beeld te krijgen van de Vlaamse winterpopulaties, zeker bij soorten als **Kievit** die ook in grote aantallen buiten de traditionele telgebieden voorkomen. Er werden maximaal tot bijna 43.000 ex. geteld maar dat is zeker een onderschatting. Vooral in januari wer-

den minder Kieviten geteld dan in vorige winter (Figuur 5), mogelijk als gevolg van de koudepruk die zich toen voordeed. Het belangrijkste gebied was net als vorig jaar de IJzerbroeken (12.655 ex. in december). De **Goudplevier** vertoonde min of meer hetzelfde patroon als de Kievit met een piek van 4295 ex. in december. De grootste groepen werden aan de Middenkust gesignaleerd: 1420 ex. te Oudenburg (februari), 1150 te Oostende-vliegveld (december) en 1121 ex. te Lombardsijde-Westende. Er werden net als vorige winter veel **Kemphanen** geteld met een piek van 2465 ex. in december. Gebieden die het hoogst scoorden waren de IJzerbroeken (1350 ex. in december) en de Bourgoyen-Ossemeersen te Drongen (720 ex. in december). De februari-telling leverde voor heel Vlaanderen in totaal

4141 **Wulpen** op. De Uitkerkse Polder is één van de meest geliefde pleisterplaatsen hoewel de aantallen hier sterk kunnen schommelen: resp. 1198 ex. en 950 ex. in december en februari maar slechts 4 ex. in januari. In maart verbleven ook hoge aantallen in de Antwerpse Kempen (ruim 800 ex. te Brecht-Rijkevorsel).

Meeuwen

Het meetellen van de meeuwen tijdens de watervogeltellingen overdag is slechts facultatief en dat verklaart de geringe aantallen in Tabel 1 (maximum ca. 19.000 meeuwen in januari waarvan bijna 15.000 Kokmeeuwen). De slaapplaatstelling eind januari 2001 leverde een veel beter beeld op van het aantal overwinterende meeuwen in Vlaanderen. Zo werden toen bijna 100.000 **Kokmeeuwen**, 56.000 **Stormmeeuwen** en ruim 21.000 **Zilvermeeuwen** geteld. Voor het volledig verslag van deze slaapplaatstellingen kunnen we verwijzen naar het themanummer van Natuur.Oriolus over meeuwen.

Exoten

Het aantal exoten in Vlaanderen neemt onverminderd toe en dat resulteerde in nieuwe recordaantallen van

Canadese Gans en Nijlgans. In december werden tot ruim 4500 **Canadese Ganzen** geteld, iets minder dan op de speciale Honkertelling van begin februari 2001 (5217 ex., zie vorige nieuwsbrief). Op de novembertelling werden niet minder dan 1252 ex. gemeld in de Bourgoyen-Ossemeersen te Drongen. In dit gebied verbleven trouwens ook regelmatig tot meer dan 300 verwilderde **Brandganzen**. Voor het eerst werden ook meer dan 1000 **Nijlganzen** genoteerd (max. 1186 ex. in december) en dat betekent een verdubbeling van de Vlaamse winterpopulatie in amper vijf jaar tijd. Belangrijke concentraties werden vastgesteld op de Kleiputten te Brecht-Rijkevorsel (401 ex. in decem-

ber) en in de Maasvallei (399 ex. in december). Het ogenblik dat er in Vlaanderen zo'n 10.000 verwilderde ganzen van diverse pluimage rondvliegen, lijkt ineens niet zover meer af.

Dank

Hierbij willen nog eens alle regionale coördinatoren en tellers van harte bedanken voor hun medewerking aan het watervogelproject ! Een speciaal woord van dank gaat tevens naar Davy De Groote die een groot deel van de basisgegevens van de winter 2000/2001 in de computer heeft ingevoerd.

Koen Devos

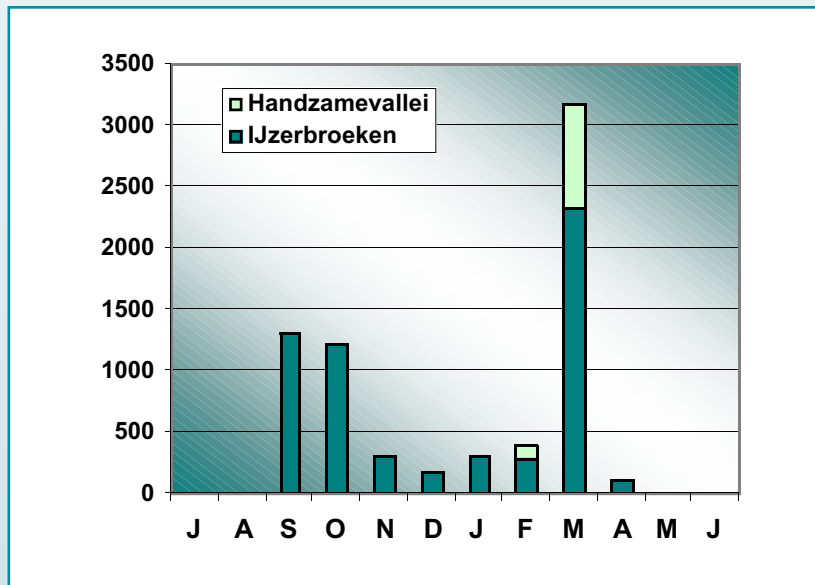
Winter 2001/2002 was topper voor Wintertalingen en Pijlstaarten

De meeste gegevens van vorige winter 2001-2002 moeten nog binnenkomen en verwerkt worden. Nu echter is al duidelijk dat bij een aantal soorten recordaantallen werden genoteerd. In de belangrijkste overwinteringsgebieden liet de **Wintertaling** zowat een verdubbeling van de aantallen noteren ten opzichte van vorige jaren. Langs de volledige Zeeschelde tussen Gent en de Nederlandse grens nabij Zandvliet werden midden januari niet minder dan 27.888 ex. geteld! Ook tijdens de decembertelling pleisterden hier reeds hoge aantallen (23.763 ex.). Een volledig overzicht volgt verder in deze nieuwsbrief. In het gedeeltelijk overstroomde Blankaartgebied te Woumen-Merkem werden op 09/12 net geen 10.000 ex. geteld. Ook hier gaat het om een absoluut record. Op een gegeven moment moeten in Vlaanderen zeker tussen 40.000 en 50.000 Wintertalingen verbleven hebben wat het dubbele is van de normale winterpopulatie.

Een andere soort die zich in de kiker wist te werken, was de **Pijlstaart**. Het samenvallen van de voorjaars trek met grote overstromingen in diverse riviervalleien zorgde in de periode februari-maart voor aantallen die in Vlaanderen sinds de jaren '60 niet meer gezien waren. De piek viel jammer genoeg tussen de telweekends van februari en maart maar uit de vele beschikbare losse gegevens kunnen we afleiden dat in de eerste decade van maart wellicht tussen 4000 en 5000 Pijlstaarten in Vlaanderen verbleven. Ook dat is zowat het dubbele van de maximumaantallen in voorbije jaren. Vooral in de IJzer- en Handzamevallei werden uitzonderlijke concentraties genoteerd met een maximum van 3178 ex. op 08/03. Figuur 1 geeft een beeld van het aantalsverloop tijdens het seizoen 2001-2002. Ook de najaarspiek in september-oktober viel toen trouwens samen met grote

overstromingen. Uit Tabel 1 blijkt dat zowat in alle Vlaamse provincies uitzonderlijk veel Pijlstaarten werden waargenomen. Voor heel wat van de vermelde gebieden ging het om recordaantallen.

Met dank aan Dirk Symens (Natuurpunt), Wouter Faveyts en Geert Spanoghe voor het leveren van heel wat aanvullende gegevens.

Figuur 1. Maandmaxima van de Pijlstaart in de IJzerbroeken en de Handzamevallei in 2000/2001.

Tabel 1. Enkele maxima van Pijlstaart in verschillende watervogelgebieden, februari en maart 2002

	Datum	Aantal
West-Vlaanderen		
IJzerbroeken Woumen-Merkem-Reninge	08-03	2325
Handzamevallei	08-03	853
Oost-Vlaanderen		
Bourgoyen Gent	02-03	538
Leiemeeersen Ooidonk	03-03	139
Gemeene Meers Grimminge Geraardsbergen	02-03	175
Antwerpen		
Broek Densyler Willebroek	11/02	> 450
Rupel Runsl Terhagen	17/02	453
Mechels Broek	02/03	173
Lippelo	02/03	110
Netevallei ten O. van Lier	03/03	278
Borlaar	09/03	495
Zandhoven-Viersel	04/03	297
Stappersven Kalmthout	25/02	445
Wezelse Heide Wuustwezel	25/02	293
Limburg		
Schulensbroek Schulen	23/03	284

Pas verschenen rapport:
Vogels en windturbines in Vlaanderen.
Voorlopige onderzoeksresultaten en buitenlandse bevindingen

Verscheidende Europese studies hebben uitgewezen dat windturbines een negatieve impact kunnen hebben op vogelpopulaties. Vogels kunnen in botsing komen met de turbines tijdens lokale of seizoensale trekbewegingen, of ze kunnen verstoord worden in hun broed-, rust- en voedselgebieden. In Vlaanderen zijn er plannen om de komende jaren een groot aantal windturbines te bouwen, om uiteindelijk te komen tot 3 % hernieuwbare energie in de totale energieproductie in 2004 (en 5 % in 2010). Daarom werd door het Instituut voor Natuurbehoud tussen mei 2000 en december 2001 een eerste studie uitgevoerd naar de mogelijke effecten van windturbines op vogels en werd tevens een atlas opgemaakt van belangrijke vogelgebieden en trekroutes in Vlaanderen. In een onlangs verschenen rapport worden een aantal eerste resultaten van dit onderzoek gepubliceerd.

In de periode mei 2000 tot december 2001 werden drie windturbinelocaties bestudeerd: 23 kleine tot middelgrote turbines (200-600 kW) aan de oostdam in de voorhaven van Zeebrugge, (2) 5 middelgrote turbines (600 kW) aan het Boudewijnkanaal in Brugge en (3) 3 grote windturbines (1500 kW) langs de Schelde in Schelle. Deze locaties werden wekelijks bezocht waarbij het aantal aanvaringsslachtoffers werd geteld en de hoeveelheid verstoring voor rustende, foeragerende, broedende of trekkende vogels werd gemeten. Aanvullend werden tellingen verricht van lokaal trekkende vogelsoorten en de resultaten vergeleken met het aantal aanvaringsslachtoffers.

Het aantal aanvaringsslachtoffers varieerde van 0 tot 125 dode vogels per windturbine en per jaar. Het gemiddeld aantal aanvaringen voor de drie locaties varieerde van 4 tot 23 dode vogels per windturbine per jaar. Deze gemiddelde aantallen zijn vergelijkbaar met bepaalde locaties in Nederland maar hoger dan een aantal andere. De meeste van de vogelslachtoffers waren algemeen voorkomende soorten zoals Zilver-,

Kleine Mantel- en Kokmeeuw maar er werden ook zeldzamere soorten gevonden zoals Slechtvalk, Torenvalk, Sperwer, Dwergstern, Vissdief, Drieteenmeeuw en Roodborsttapuit.

Het is belangrijk om weten dat de vermelde cijfers over aanvaringsslachtoffers moeten gezien worden als een strikt minimum. Meer intensief onderzoek is nodig om een beter beeld te krijgen van het werkelijke aantal slachtoffers onder kleinere vogelsoorten.

Op één locatie was het mogelijk om de aanwezigheid en het gedrag van vogels te bestuderen vóór de bouw van de windturbines. Hieruit konden we afleiden dat het aantal vogels dat over de locatie passeerde tijdens lokale vliegbewegingen kleiner werd nadat de turbines gebouwd werden. De reactie van vliegende vogels varieerde duidelijk van soort tot soort. In de meeste gevallen vertoonden de grotere soorten een meer uitgesproken reacties tijdens het vliegen, dit in overeenstemming met de resultaten van studies in het buitenland. Wegens een gebrek aan voldoende gegevens was het moeilijk om de verstoring van de turbines op pleisterende, foeragerende en broedende vogels te meten. De minimale verstoringafstanden bleken ongeveer dezelfde te zijn als deze in andere studies. De meeste watervogels bewaarden een afstand van 150-300 m tot de turbines.

Studies in andere landen toonden evenwel aan dat bepaalde soorten zoals ganzen en steltlopers reeds een significante verstoring ondervonden bij afstanden tot 800 m.

De voorlopige onderzoeksresultaten uit het rapport tonen in ieder geval aan dat belangrijke vogelgebieden en trekroutes vermeden dienen te worden bij de inplanting van windturbines. De impact van de turbines is wel variabel van soort tot soort en van locatie tot locatie. In de meeste gevallen blijven lokale studies noodzakelijk om de potentiële impact van geplande windturbines op vogels goed te kunnen schatten.

Referentie: Everaert J., Devos K. & Kuijken E., 2002. Windturbines en vogels in Vlaanderen. Voorlopige onderzoeksresultaten en buitenlandse bevindingen. Rapport Instituut voor Natuurbehoud 2002.3, Brussel.

Het rapport is te bekomen door 8 euro plus 5 euro verzendingskosten te storten op rekening 091-2226013-86 op naam van het Eigen Vermogen van het Instituut voor Natuurbehoud, Brussel, met vermelding van referentie 'IN.R.2002.03'. Voor meer informatie : helen.blow@instnat.be of tel. 02-528 88 82

Watervogels langs de Zeeschelde

Reeds elf opeenvolgende seizoenen voert het Instituut voor Natuurbehoud maandelijks watervogeltellingen uit op de Zeeschelde. Er wordt bij laagwater geteld vanaf schepen. De volledige Zeeschelde, tussen de Belgisch/Nederlandse grens en de sluizen van Merelbeke (Gent), wordt geteld in drie trajecten (Grens-Antwerpen; Antwerpen-Dendermonde; Dendermonde-Gent) tijdens drie opeenvolgende dagen. Het traject Dendermonde-Gent werd vroeger enkel in de winter geteld, om het totaalbeeld te vervolledigen gebeurt dit sinds 1999/2000 ook tijdens de zomermaanden. Buiten de eigenlijke Zeeschelde wordt ook geteld op de Rupel van de monding tot aan de sluis van Wintam. Het gaat telkens om duikers, futen, aalscholvers, reigers, zwanen, ganzen, eenden, steltlopers, Meerkoot en Waterhoen. Sinds het telseizoen 1999/2000 worden ook de meeuwen meegeteld, naar analogie met de midmaandelijks watervogeltellingen die in winter voor heel Vlaanderen georganiseerd worden.

Evolutie van de totale aantallen

Mede dank zij de verbeterende waterkwaliteit groeide de Zeeschelde uit tot één van de belangrijke overwinteringsgebieden voor watervogels in Vlaanderen. De eerste vijf telseizoenen gingen de wintermaxima in stijgende lijn. Daarna bleek het aantal overwinterende watervogels zich

te stabiliseren bij wintermaxima van om en bij de 40.000 (Figuur 1, ter wille van de vergelijkbaarheid zijn de meeuwen en de aantallen die op de Rupel geteld werden niet mee opgenomen in de totalen). De winter 2001/2002 werd echter een echte uitschieter: de 54.430 watervogels in december 2001 waren reeds een recordaantal maar dit werd in januari 2002 ruimschoots overschreden toen er maar liefst 68.367 genoteerd werd als totaal.

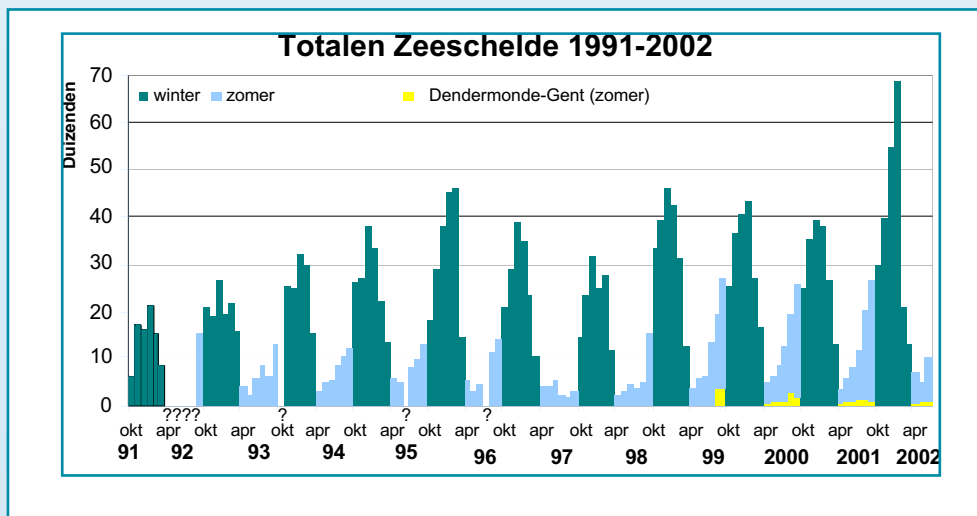
Opvallend voor de laatste drie seizoenen zijn de hogere aantallen in augustus-september. Deze zijn niet zozeer te wijten aan het toevoegen van het traject Dendermonde-Gent aan de zometellingen maar er is een meer uitgesproken najaarspiek in de aantallen Wilde eenden en de Wintertalingen zijn steeds vroeger in het seizoen in grote aantallen aanwezig.

De belangrijkste soorten.

Het aantal **Grauwe ganzen** langs de Zeeschelde neemt niet verder toe, dit in tegenstelling tot de aantallen in de Westerschelde. Vermoedelijk is de draagkracht van de brakwaterschoren langs de Beneden Zeeschelde bereikt. Het maximaal aantal voor **Bergeenden** blijft zeer variabel van seizoen tot seizoen. Het seizoenmaximum viel in februari voor de seizoenen 99/2000 en 2000/2001. Voor het laatste seizoen was dat in de zomer (juni). In augustus 2002 wer-

den er voor het eerst sinds lang weer grote aantallen (tot ruim 600!) ruiende **Bergeenden** waargenomen op het Groot-Buitenschoor (Frank Wage-mans mond. med.). Het aantal **Smienten** was opmerkelijk hoog in december 1999 en januari 2000. Voor de twee laatste seizoenen vielen de aantallen dan weer terug binnen de 'normale' range tussen de tweeduizend en de drieduizend. De Zeeschelde blijft een zeer belangrijk gebied voor de **Krakeend** in Vlaanderen, de laatste winter werd de kaap van 3000 voor het eerst overschreden in december. Zoals reeds vermeld worden de aantallen **Wintertalingen** in de nazomer steeds hoger. In september 2001 werden er reeds 9.698 geteld. De aantallen bleven spectaculair toenemen, met meer dan 27.800 Wintertalingen langs de Zeeschelde was er in januari 2002 bijna een verdubbeling van het seizoensmaximum! De aantallen in februari waren dan weer uitzonderlijk laag, de meeste Wintertalingen vertrokken met het zachte weer uit het Zeescheldegebied. Voor de **Wilde eend** is een stijgende trend waar te nemen, niet alleen in de winter, ook de najaarsaantallen nemen toe. Het seizoenpatroon van deze soort varieert sterk in de Zeeschelde. In 2001/2002 was er een winterpiek in januari, de twee vorige seizoenen werd het maximaal aantal in september waargenomen. Het aantal **Pijlstaarten** op de Zeeschelde zelf is variabel en vertoont niet echt een

Figuur 1: Boottellingen langs de Zeeschelde: maandtotalen oktober 91-maart 2002.

Resultaten van de boottellingen 1999/2000, 2000/2001, en 2001/2002

1999-2000	jul	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	Max 91/92-98/99
Grauwe Gans			33	808	712	2220	1996	337	34	8		20	4706
Bergeend	957	1002	424	577	1679	1004	1535	1570	1456	1297	1246	1289	2484
Smient				817	173	3081	4918	1875	873	50	2		2991
Krakeend	95	161	472	1042	1844	2138	2112	1295	1082	280	294	58	2734
Wintertaling	109	378	5700	9448	13483	15039	14999	11017	8982	852	5	11	16399
Wilde Eend	7530	13753	15891	8559	8891	8034	7052	5019	2332	1205	3594	4812	9895
Pijlstaart			33	651	679	297	468	203	3	1	1		1020
Tafeleend		1		6	1711	3544	2762	472	13	5	1	5	11020
Kuifeend	70	37	77	89	1548	191	375	29	179	146	23	73	2296
Meerkoet	216	715	1613	2002	1984	1039	825	383	218	73	52	109	2266
Bonte Strandloper				1	455	984	1042	1285	320	235			2050

Tabel 1: Resultaten van de boottellingen van watervogels langs de Zeeschelde seizoen 1999-2000.

2000-2001	jul	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	Max 91/92-2000/01
Grauwe Gans		63	98	411	1302	867	906	149	42	4			4706
Bergeend	920	574	265	549	924	1087	1239	1932	1316	862	1579	1386	2484
Smient	2	2	589	1761	1409	2273	2315	772	828				4918
Krakeend	89	112	510	929	1555	1941	1904	1707	708	311	155	34	2734
Wintertaling	90	722	5057	10252	14267	14080	13625	12097	7797	489	3	5	16399
Wilde Eend	8147	12572	13749	6694	8052	8799	7347	4469	1357	1244	3444	4711	15891
Pijlstaart			48	266	813	864	366	225	16				1020
Tafeleend	1	11	43	318	1744	3817	4338	801	63	4	4	2	11020
Kuifeend	78	138	98	200	281	319	470	96	137	128	74	92	2296
Meerkoet	353	782	1386	2237	1407	1327	1004	388	128	42	28	185	2266
Bonte Strandloper				3	57	146	351	816	22				2050

Tabel 2: Resultaten van de boottellingen van watervogels langs de Zeeschelde seizoen 2000-2001.

2001-2002	jul	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	Max 91/92-2001/02
Grauwe Gans		188	228	483	808	1181	1888	211	22	30	1	8	4706
Bergeend	891	1395	384	493	1300	1317	1275	1237	1260	1216	1515	1920	2484
Smient			984	1688	2673	2562	1763	933	386	8		2	4918
Krakeend	8	48	738	1349	1892	3328	2151	749	823	571	317	283	2734
Wintertaling	77	788	9898	10988	14730	23783	27888	8802	8180	2843	1	19	16399
Wilde Eend	8259	12113	8592	8193	7598	11328	12122	4011	1630	1685	2334	6436	15891
Pijlstaart			245	201	471	657	536	78	3				1020
Tafeleend	4	2	226	397	4158	5195	13579	894	16	5	2	1	11020
Kuifeend	34	17	62	107	398	538	3090	28	28	190	28	84	2296
Meerkoet	449	978	1956	1620	1718	1380	1251	424	138	68	65	147	2266
Bonte Strandloper			33	200	337	1543	1130	329	104				2050

Tabel 3: Resultaten van de boottellingen van watervogels langs de Zeeschelde seizoen 2001-2002

trend. Op de Rupel is er echter wel sprake van stijgende aantallen, in februari 2002 werden tussen de monding en de oude sluis van Wintam 244 Pijlstaarten geteld (niet in de totalen opgenomen). Het aantal duikenden in 1999/2000 en 2000/2001

was eerder aan de lage kant in vergelijking tot de voorafgaande seizoenen. In januari 2002 werden echter alle records verbroken met 13.579 **Tafeleenden** en 3.090 **Kuifeenden**. Net zoals voor de Wintertaling en de Wilde eend waren de februari aantal-

len weer normaal, tot zelfs aan de lage kant. De grootste aantallen **Meerkoeten** worden steeds in oktober waargenomen, de aantallen verschillen weinig van jaar tot jaar. Het voorkomen van de **Bonte strandloper** langs de Zeeschelde is zeer

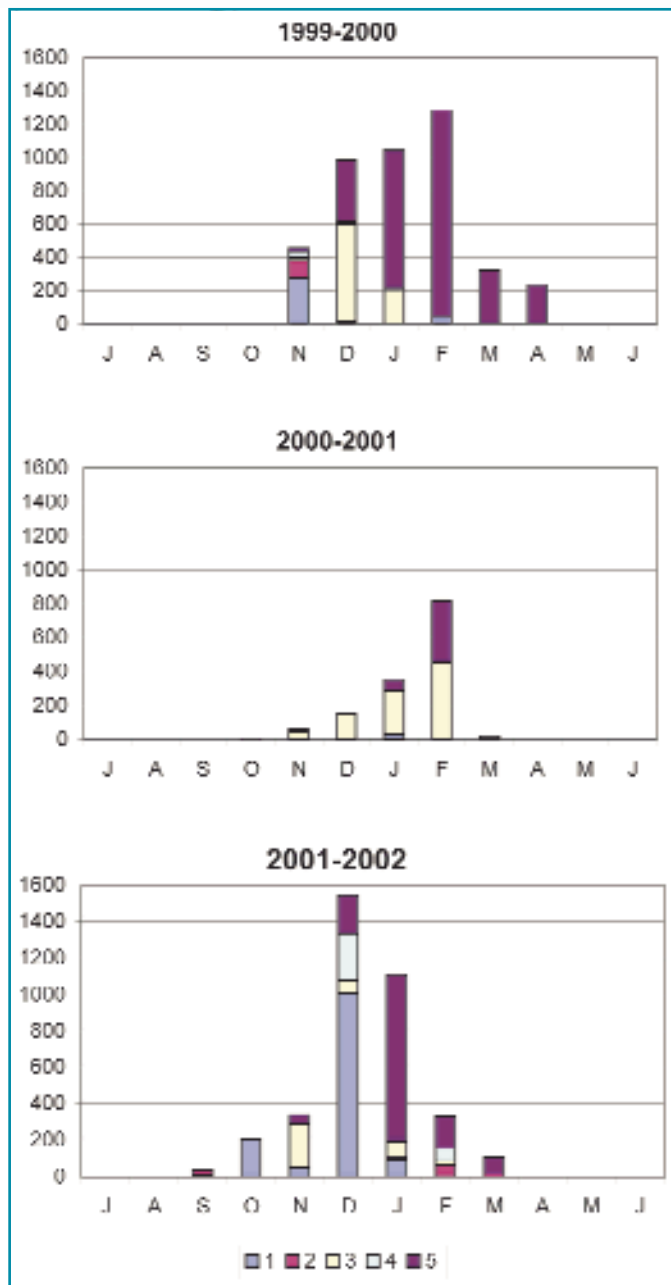
variabel. Algemeen is het Groot Buitenschoor veel minder belangrijk geworden voor deze soort in vergelijking met pakweg 20 jaar geleden. Voorts zijn de aantallen, de verspreiding en het seizoenaal patroon allen even veranderlijk (Fig. 2; 3).

Meeuwen langs de Zeeschelde

Sinds oktober 1999 worden ook de meeuwen langs de Zeeschelde geteld. In aantallen vormen ze een zeer groot aandeel van de avifauna langs de Zeeschelde, na de eenden ze de meest talrijke soortengroep. Seizoensmaxima lopen op tot meer dan 7100 meeuwen. Na de Wintertaling en de Wilde Eend is de **Kokmeeuw** de meest talrijke soort (maximum 6383) in de Zeeschelde. **Zilvermeeuw**, **Stormmeeuw**, **Kleine en Grote mantelmeeuw** zijn de andere vier soorten die zeer regelmatig voorkomen (Figuur 4). Meeuwen zijn het hele jaar door waar te nemen, seizoenmaxima zijn in augustus en in januari. Meeuwen worden ook langsheen de volledige gradiënt aanwezig, de overgrote meerderheid bevindt zich echter in de buurt van Antwerpen stad.

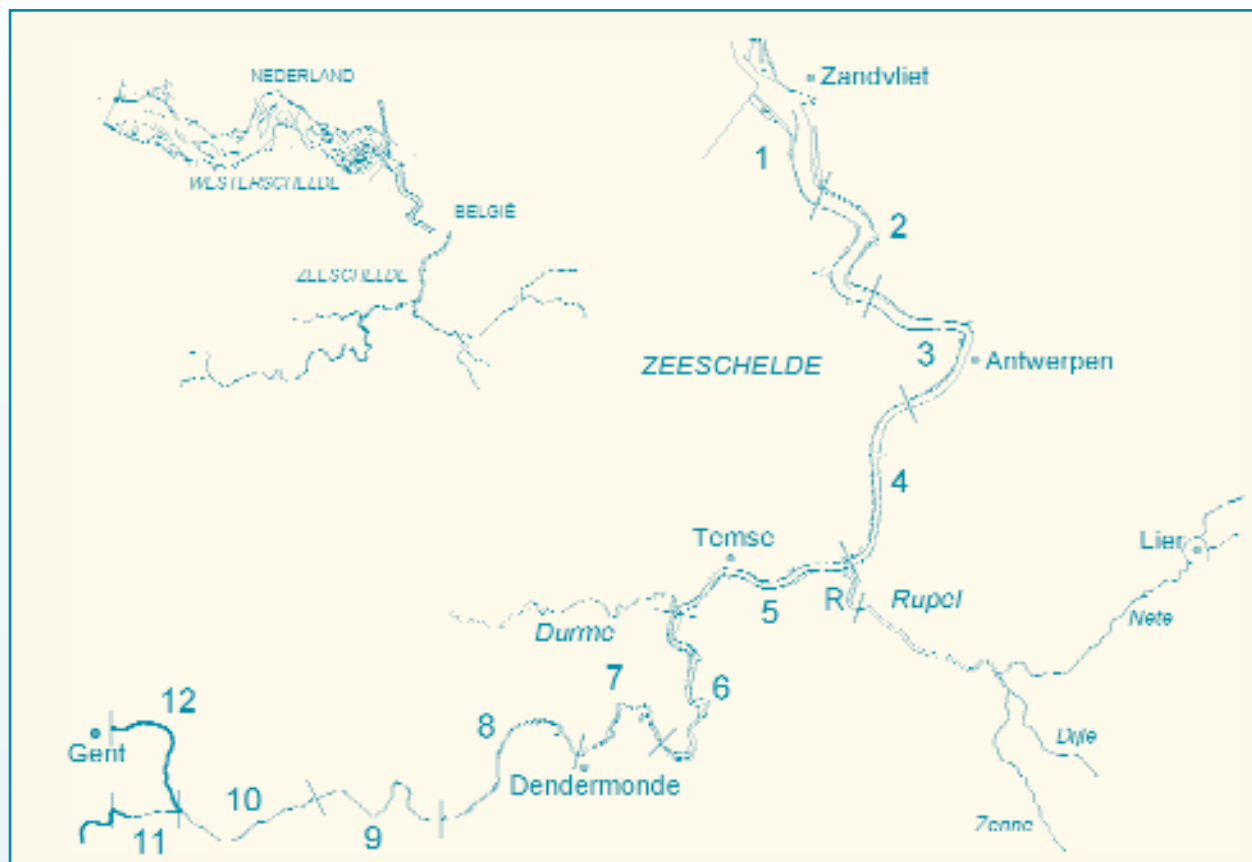
Pulli op de Zeeschelde

Tijdens de tellingen worden ook de eenden met jongen geteld. De meeste en grootste tomen zijn die van Bergeenden en Wilde Eenden, maar ook Krakeenden, Meerkoeten en Tafelenden wagen zich af en toe met hun jongen op de Zeeschelde (Tabel 4).

Figuur 2. Aantallen en verspreiding van de Bonte Strandloper langsheen de Zeeschelde (de deelgebieden komen overeen met de gebieden op Figuur 3).

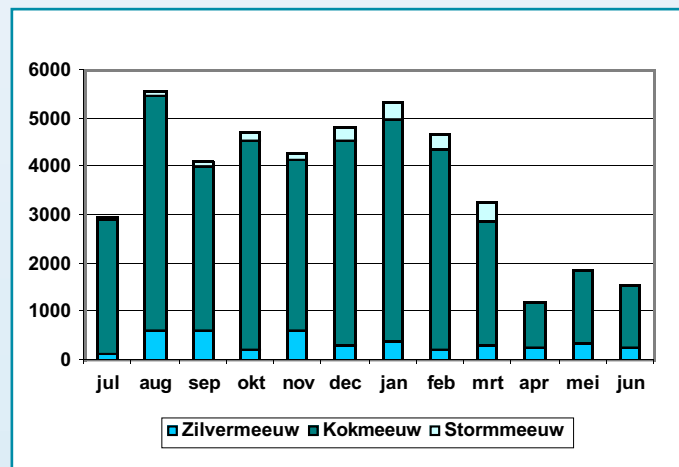

Figuur 3. De Zeeschelde met indeling in deelgebieden

Figuur 4: soortensamenstelling van de meeuwen langs de Zeeschelde

Figuur 5. Seizoenaal patroon van meeuwen langs de Zeeschelde

Seizoen	Krakeend	Bergeend	Wilde eend	Meerkoet	Tafeleend
1999-2000	9	603	358		2
2000-2001	30	334	252	6	16
2001-2002	6	556	143	16	10

Tabel 4: Maximaal aantal pulli in de Zeeschelde per telling per seizoen

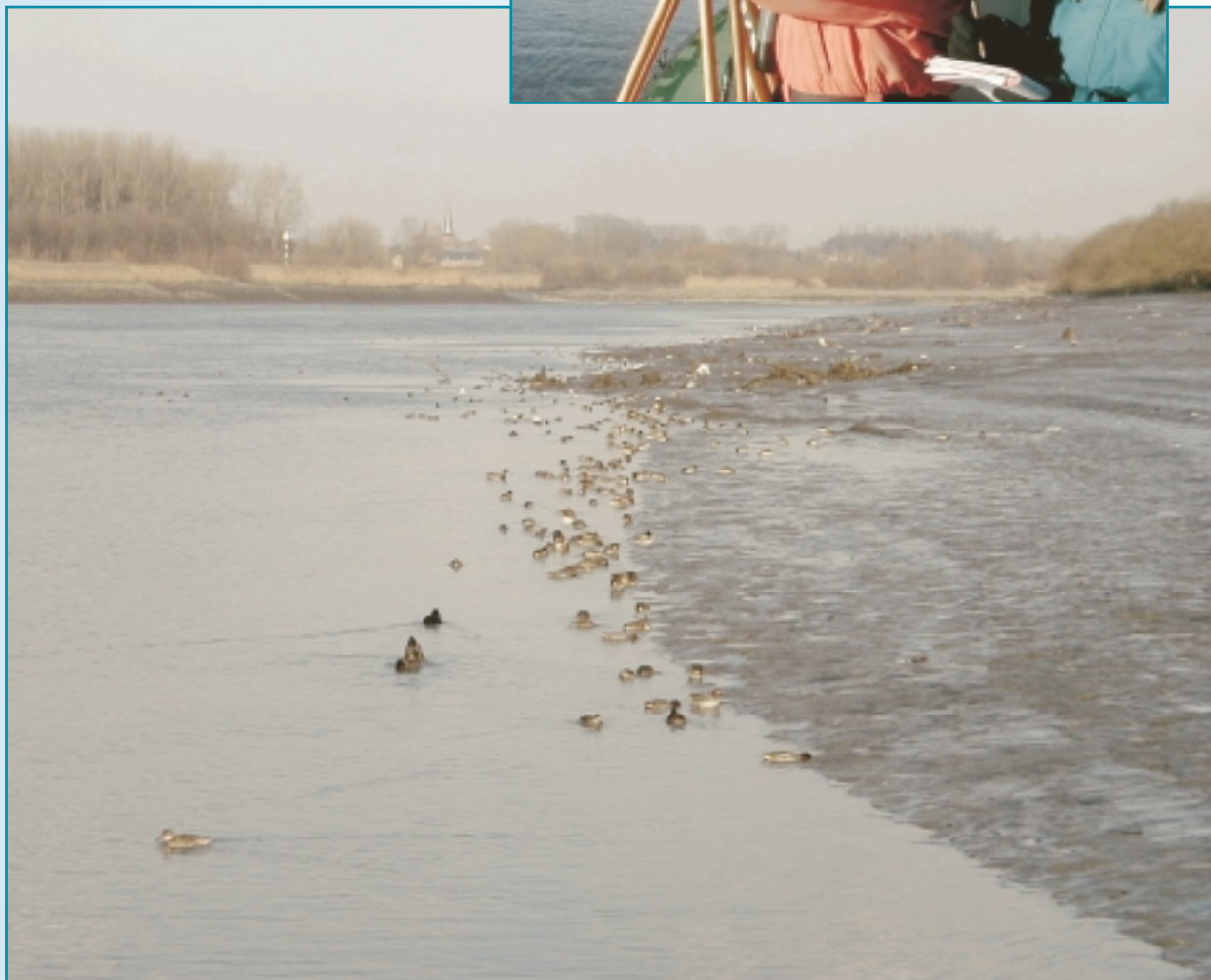
Besluit

Na elf ononderbroken seizoenen krijgen we een goed inzicht in het belang van de Zeeschelde voor watervogels. Het internationaal belang van dit gebied en het belang voor Vlaanderen werden reeds in meerdere publicaties aangetoond en benadrukt. De stijgende lijn die bij het begin van de jaren negentig werd ingezet lijkt voor een aantal soorten zoals de Grauwe gans en de Smient, een plafond te bereiken. Andere soorten zoals de Wintertaling en de Tafeleend durven ons nog verrassen met nieuwe recordaantallen. Deze ononderbroken tijdreeks is een ongehoofelijk waardevolle bron van informatie bij ter ondersteuning van het beheer en het beleid van de Zeeschelde en het Schelde-estuarium in zijn geheel. Wij bedanken dan ook AWZ, afdeling Zeeschelde voor

het telkens weer ter beschikking stellen van de benodigde 'bootdagen' alsook de tellers waarop we kunnen rekenen wanneer onze eigen 'bemanning' ontoereikend is.

Erika Van den Bergh
Ingrid Verbessem
Nico De Regge
Jan Soors
Koen Devos
Anny Anselin

*Wintertalingen langs de
Zeeschelde ter hoogte van
Driegoten*

Watervogels op de Noordzee :

Vliegtuigtellingen 1999-2002

Inleiding

Sinds zijn oprichting in 1986 voert het Instituut voor Natuurbehoud vliegtuigtellingen uit met als doel de zee-eendenpopulatie in de Belgische kustwateren te monitoren (zie ook Van Waeyenberge et al. 2001). Elke winter (periode oktober-maart) worden er maandelijks tellingen uitgevoerd, waarbij telkens volgens een vast traject gevlogen wordt (figuur 1). Daarbij gaat onze aandacht speciaal uit naar Zwarte Zee-eend *Melanitta nigra*, Grote Zee-eend *M. fusca* en Eidereend *Somateria mollissima*. Daarnaast worden ook nog andere watervogels genoteerd zoals ganzen, futen of eenden.

Resultaten

De resultaten van tellingen van de afgelopen 3 winters hebben we nog eens op een rijtje gezet (tabel 1).

Eidereend

In de winter 1999-2000 zijn reeds vóór maart opvallend grote aantallen Eidereenden gezien. In de daaropvol-

gende winters werden er nauwelijks Eidereenden gezien. Enkel in februari 2001 en maart 2002 werden Eidereenden opgemerkt; in de overige maanden bleken er nauwelijks of geen in onze kustwateren te vertoeven. Er worden tegenwoordig zo goed als geen groepen van deze soort meer aangetroffen in de Belgische kustwateren. In de periodes 1989-1993 en 1996-1998 vertoonde het aantal Eidereenden een duidelijke toename met piekaantallen van bijna 5000 exemplaren in 1991 (zie ook Van Waeyenberge et al. 2001). Echter de laatste jaren is het aantal Eidereenden weer op het peil van 1979-1988.

Zwarte Zee-eend

Zwarte Zee-eenden worden de hele winter gezien, maar steeds worden de grootste aantallen geteld in de periode februari-maart. Het aantal Zwarte Zee-eenden in de winter 2001-2002 was duidelijk hoger dan in de voorgaande winters. In maart 2002 werden bijna 10.000 individuen geteld. Het was van winter 1996-1997 geleden dat we bij een telling in

de buurt van dit getal kwamen (Van Waeyenberge et al. 2001). Op basis van onze scheepstellingen weten we dat een grote groep Zwarte Zee-eenden (5000-8000 individuen) nog tot zeker begin april ter hoogte van de Balland Bank-Stroombank aanwezig was, samen met een 80-tal Grote Zee-eenden. Daarnaast hielden enkele kleinere groepen zich op voor de kust in het gebied van de Trapegeer-Broersbank en Nieuwpoortbank. In maart 2000 werd bij de Wenduine Bank eveneens een grote groep gezien (1450 exemplaren) vanaf het schip. In de winter 2000-2001 werden vrij weinig Zwarte Zee-eenden waargenomen vanuit het vliegtuig: maximaal 931 in maart. Vanaf het vasteland werden in deze maand nochtans 8000 individuen, samen met 450 Grote Zee-eenden, geteld ter hoogte van Oostduinkerke. Er is in het verleden reeds vastgesteld dat er op korte termijn sterke, lokale schommelingen in de aanwezige populaties kan optreden, waardoor grote groepen gemakkelijk gemist kunnen worden tijdens vliegtuigtellingen. Een combinatie van tellingen vanuit vliegtuigen, vanaf schepen en vanaf het land is daarom noodzakelijk om de zee-eenden te monitoren.

Grote Zee-eend

Evenals in de vorige drie jaren werden Grote Zee-eenden slechts in kleine aantallen gezien en uitsluitend naar het einde van het winterseizoen toe (februari-maart), wanneer ook grote groepen Zwarte Zee-eenden aanwezig waren. Grote Zee-eenden zijn vanuit een vliegtuig slechts in vlucht te onderscheiden van Zwarte Zee-eenden. In januari 2002 werden vanaf het land 480 individuen geteld ter hoogte van Oostduinkerke en ook in 2001 werden er ongeveer 450 gezien. Dergelijke grote aantallen worden slechts zelden langs onze kust gezien (Van Waeyenberge et al. 2001). Voor de laatste keer was dat het geval in de periode 1990-1991

Figuur 1. Kaart van het Belgisch Continentaal Plat (rode lijn) met aanduiding van de monitoringsroute voor vliegtuigtellingen (groene stippellijn).

	okt	nov	dec	jan	feb	maa	Maximum
Eidereend							
<i>Somateria mollissima</i>							
1999/2000	4	154	200	10	54	104	154
2000/2001	ng	0	8	13	45	0*	45
2001/2002	ng	0	0	0	0	25	25
Zwarte Zee-eend							
<i>Melanitta nigra</i>							
1999/2000	202	693	353	425	1750	3002	3002
2000/2001	ng	76	381	238	549	931*	931
2001/2002	ng	200	99	1049	2391	9641	9641
Grote Zee-eend							
<i>Melanitta fusca</i>							
1999/2000	0	0	0	0	0	100	100
2000/2001	ng	0	0	0	20	0*	20
2001/2002	ng	0	0	0	5	4	5

(* = telling is verricht op 1 april, ng = niet geteld).

Tabel 1. Resultaten van de vliegtuigtellingen van zee-eenden op de Noordzee tussen de Panne en de Nederlandse grens in de periode oktober 1999 - maart 2002.

toen piekaantallen van 350 en 540 Grote Zee-eenden zijn geteld.

Overige watervogels

Wat de andere watervogels betreft zijn voornamelijk Smienten en Wilde Eenden opgemerkt. In maart 2000 werden maar liefst 1750 Smienten geteld. In de winter 2000-2001 en 2001-2002 werden er slechts kleine aantallen Smienten en Wilde Eenden waargenomen (piekaantallen van respectievelijk 150 en 280 individuen). Daarnaast is een groep van 30 Toppereenden in maart 2000 het vermelden waard.

Conclusie

In de afgelopen winter werden terug hoge aantallen Zwarte Zee-eenden in de Belgische kustwateren opgemerkt. Voor dergelijke aantallen moesten we teruggaan tot de winter van 1996-1997. Eidereenden zijn de laatste jaren zo goed als niet meer aanwezig voor onze kust, terwijl Grote Zee-eenden in behoorlijke aantallen vanaf de kust werden waargenomen.

**Jeroen Van Waeyenberge en
Eric W.M. Stienen**

Literatuur

Van Waeyenberge J., E.W.M. Stienen, H. Offringa, 2001. Overwinterende zee-eenden voor de Belgische kust. *Vogelnieuws*, Nummer 2 Oktober 2001: 20-23.

Aantalsverloop en verspreidingsdynamiek van overwinterende ganzen in Vlaanderen :

samenvatting van een VLINA project

In het raam van het Vlaams Impulsprogramma Natuurontwikkeling (VLINA), werd een kortlopend ganzenproject uitgevoerd door RUG (promotor EK) en UIA (promotor PM), met ondersteuning van het Instituut voor Natuurbehoud (sept. 2000-november 2001).

Een belangrijke doelstelling was de invoering in databank van de ganzen-tellingen in de Oostkustpolders uit de lange termijnreeks van E. Kuijken sedert 1959 en later E. Kuijken, P. Meire en C. Verscheure (sedert 1981). Dit werd aangevuld met terreinonderzoek naar effecten van verstoring, habitatgebruik en invloed van ganzenbegrazing op grasland. De gegevens werden zo mogelijk met GIS verder onderzocht op relaties met terreinkenmerken.

Uit dit alles werd een beleidsgerichte vertaling van bestaande kennis opgesteld, mede met het oog op de verantwoording van de internationale betekenis van de kustpolders en de mogelijke beschermende maatregelen voor de ganzensoorten en hun habitats.

In Vlaanderen kunnen vier belangrijke overwinteringsgebieden worden onderscheiden. Dit zijn de Oostkustpolders (W-VI.), de IJzervallei (W-VI.), de polders van NO-Vlaanderen (O-VI.) en de polders van de Beneden Schelde (Ant.). Recent worden ook meerdere honderden overwinterende ganzen gesignaleerd in de Maasvallei (Lim.).

In dit project werden vooral de gegevens van de Oostkustpolders verwerkt. Hier overwintert jaarlijks 60 tot 85% van de Vlaamse ganzenpopulatie. Van de Kleine rietgans verblijft 75 tot ruim 90% van de op Spitsbergen broedende populatie in de Vlaamse kustpolders. Deze toename gebeurde gestaag vanaf 1981 toen het algemeen jachtverbod op ganzen werd uitgevaardigd. Kolganzenaantallen echter nemen niet sneller toe dan de totale

Baltische-Noorzeepopulatie broedend in N-Rusland en W-Siberië; ze pieken vooral in harde winters, met gemiddeld ca. 5% pleisterend in Vlaanderen.

De verblijfsduur van beide soorten is in de loop van 40 jaar een tweetal weken verlengd.

De ruimtelijke spreiding van beide soorten vertoont een sterke evolutie in de tijd. Tijdens de jaren '60 en '70 lagen de kerngebieden vooral rond Damme. Een belangrijke verandering in het verspreidingspatroon werd veroorzaakt door de harde winters 1978/79 en 1981/82, waarin grote aantallen ganzen uit noordelijke pleisterplaatsen naar Vlaanderen moesten uitwijken. Talrijke gebieden werden hierbij voor het eerst bezocht. Daarnaast is de verdere ontwikkeling als pleisterplaats van de gehele Oostkustpolders (incl. deel van de Middenkust) in de hand gewerkt door het instellen van het voornoemd jachtverbod op ganzen, waardoor de rust beter werd gegaran-

deerd en vogels vrij hun preferenties konden invullen.

Ook de periode 1981/82 tot 1986/87 werd gekenmerkt door een aantal strenge winters tijdens dewelke opnieuw hoge aantallen ganzen naar de Oostkustpolders uitweken (tot 15000 Kleine riet- en 55000 Kolganzen). Alleen de Kleine rietganzen zijn daarna nog blijven toeneemen (tot 35000 ex.) Dat deze groeiende aantallen ook systematisch hun verspreidingsgebied hebben uitgebreid, vooral westwaarts met vestiging in de IJzervallei is goed gedocumenteerd (GIS).

Beide soorten prefereren ontegensprekelijk de permanente graslanden, waarbij blijkt dat vooral de Kolgans daarbinnen nog een iets grotere voorkeur heeft voor de reliëfrijke graslanden. In tweede instantie fourageert deze soort recent ook op maïsstoppel terwijl de Kleine Rietgans ook gescheurde, maar heringezaaide graslanden en wintergraan opzoekt.

Periode	Kleine Rietgans	Kolgans
1967-1971	100	100
1971-1981	99	98
1981-1991	98	94
1991-2001	90	93

Tabel 1. : Gemiddelde aandeel van de ganzen op grasland in de Oostkustpolders (in procent)

Het VLINA-project deed gericht onderzoek naar effecten van verstoring en preferenties van ganzen voor specifieke habitatkenmerken. Grote, aaneengesloten complexen van permanente graslanden zijn bij de ganzen sterker in trek dan een geïsoleerd grasperceel. Verder behouden de ganzen over het algemeen een zekere veilige afstand tot wegen en tot bebouwing. Verstoringsreacties zijn uiteraard afhankelijk van de groeps-grootte en de aard van de verstoring-bron (vb. helicopters, auto's en fietsers, vogelwaarnemers).

Openheid is een belangrijke factor voor beide soorten en wordt vooral beperkt door bebouwing, door bosjes (bijvoorbeeld populierenaanplanting), boomgaarden, en in mindere mate ook door de aanwezigheid van bomenrijen. Uit de analyses blijkt dat oppervlakte en vorm van de percelen op zich slechts in mindere mate van betekenis zouden zijn bij de habitatselectie van de ganzen.

Onderzoek naar fourageerpatronen gebeurde aan de hand van raaien en permanente kwadraten, met meting van grashoogten, grasbedekking en keuteltellingen. Dit toonde aan dat voedseldepletie mede bepalend kan zijn voor de verspreidingsdynamiek van de ganzen in de loop van de winter. Niet alle percelen kennen echter een gelijke begrazingsdruk: sommige worden kortstondig en grondig

begraasd, sommige blijven de hele winter in gebruik.

Een grashoogte van ca. 8 cm blijkt zowat de voorkeur te genieten. De aanwezigheid van water in de depressies van graslanden met micro-reliëf (plas-dras situaties) bleek aantrekkelijk voor de ganzen, die daardoor geen lange vluchten dienen te ondernemen om te drinken en te overnachten (tegelijk zeer energiebesparend en dus positief inzake voedselbehoeften).

Aanbevelingen voor beschermende maatregelen

Op basis van de verspreidingsgegevens is duidelijk dat de afgebakende gebieden volgens EU-Vogelrichtlijn en groene gewestplanbestemmingen onvoldoende garantie bieden om met name de internationaal belangrijke concentraties van de Kleine rietgans te beschermen. Bovendien blijkt uit een vergelijking van de Biologische Waarderingskaart voor 1980-85 en 1997 dat het areaal grasland sterk achteruitgaat, ook in 'beschermde' areaal.

Er dient prioritair gepleit voor naleving van de regelgeving inzake behoud van bepaalde graslandvegetaties in gebieden met natuurwaarden. Ook de mogelijkheden van habitatherstel voor recent gescheurde en geëgaliseerde graslanden dienen maximaal benut, teneinde het gebruik van akkers door ganzen te

beperken. Behoud van het open landschapskarakter van de polders is eveneens te bepleiten, evenals de vermindering van vertuining en verparking bij afstoting van gronden uit landbouw. Uiteraard dient het jachtverbod op ganzen gehandhaafd.

De gegevens van dit VLINA-rapport werden ondertussen in het beleid gebruikt voor adviezen over o.m.:

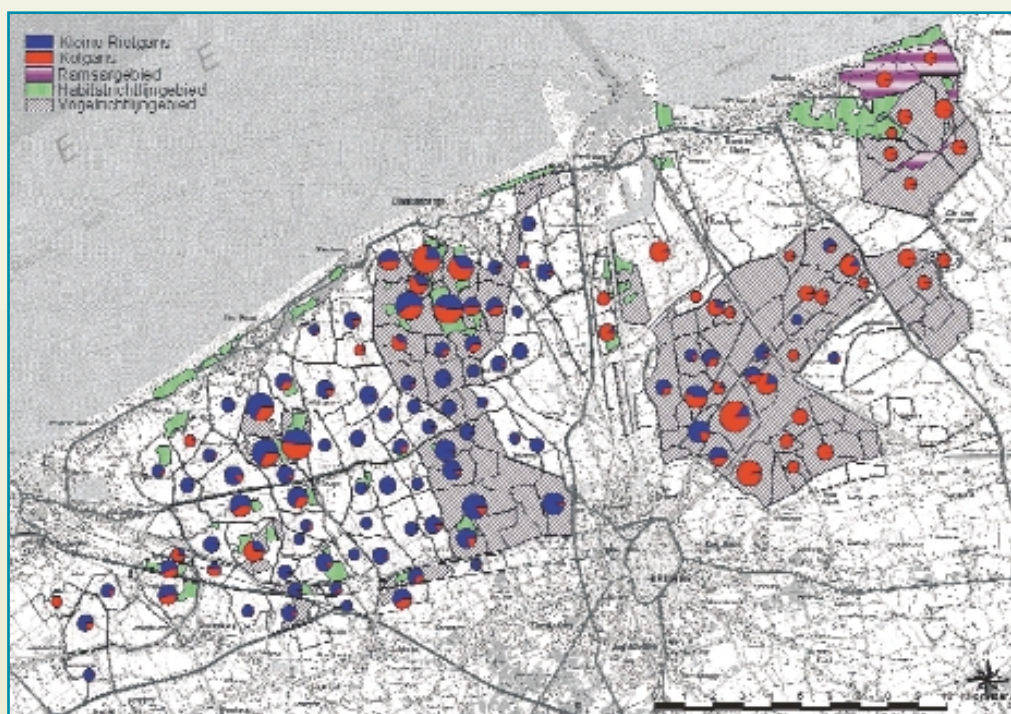
- afbakening van een nieuw RAMSAR-gebied 'Oostkustpolders'
- problematiek inzake inplanting van windmolens
- natuurinrichting Meetkerkse Moeren
- Life-project poldergraslanden (Natuurpunt reservaat Uitkerkse polder)

Met dank aan alle de talrijke vrijwillige medewerkers voor de vele waarnemingen; in het bijzonder Dirk Raes en Marcel Dehaen.

Referentie:

Kuijken E., Courtens W., Teunissen W., Vantieghem S., Verscheure C. & Meire P. (2001) Aantalsverloop en verspreidingsdynamiek van overwinterende ganzen in Vlaanderen : gegevensverwerking als afwegingskader in gebiedsgericht natuurbeleid. Eindrapport project Vlaams Impulsprogramma Natuurontwikkeling VLINA /00/03. RUG & UIA m.m.v. IN; 189 pp.

Kuijken E., Courtens W., Teunissen W., Vantieghem S., Verscheure C. & Meire P.

Kaart 1. Verspreiding van Kol- en Kleine rietgans in de Oostkustpolders vergeleken met de afbakening van speciale beschermingszones (Natura 2000).

Voortgezet onderzoek naar ganzen met nekringen, seizoen 2002/2003

Met een nieuwe oproep tot verdere medewerking willen wij tevens bondige informatie bezorgen over de meest gebruikte en waarneembare kleurringen bij de hier voorkomende ganzensoorten. Tegelijk willen wij het belang beklemtonen van onze inspanningen voor coördinatie van deze ringaflezingen in Vlaanderen, in afspraak met de ringcentrales.

Reeds in 1990 toen de eerste **Kleine rietganzen** van gekleurde nekringen (blauw met witte code) werden voorzien in Denemarken hebben wij in overleg met J. Madsen (NERI, Dk.) de regionale coördinatie van terugmeldingen op ons genomen, dit in het raam van het lange-termijn onderzoek naar overwinterende ganzen in de Oostkustpolders sedert 1959. Dit ringprogramma bij deze soort loopt nog steeds door en leverde vele duizenden 'resightings' op, die een duidelijk beeld geven van de trekbewegingen van de Spitsbergse populatie, die geschat wordt op 30 à 40.000 ex. en waarvan tot 95% in Vlaanderen de midwinterperiode doorbrengt (vnl. Oostkustpolders).

Door een samenwerkingsverband tussen Nederland (Alterra, B. Ebbinge) en Duitsland (Univ. Osnabrück, H. Krückenberg) en met steun van het Instituut voor Natuurbehoud (E. Kuijken) worden de laatste jaren grote inspanningen geleverd om ook de verspreiding en dynamiek van de westeuropese **Kolganzen**populatie te volgen aan de hand van individueel gemerkte vogels (zwarte nekringen met witte inscriptie). Ook voor deze soort trachten wij alle gegevens uit ons land samen te brengen vooraleer ze in de databank van Osnabrück (H. Krückenberg) worden ingevoerd. Gezien deze vogels broeden over een uitgestrekte toendra-zone van Noord-Rusland tot Taymir in Siberië, gaat het over veel grotere aantallen (geschat op 600-800.000), waarvan er tot 5% bij ons overwinteren (vnl. in Oostkustpolders en IJzervallei, Krekengebied, Benedenschelde).

Daarnaast werden ook reeds lange tijd **Rietganzen** in Duitsland geringd (J. Mooij, Wesel) met gele nekringen en zwarte inscriptie, waarvan sommige exemplaren tot bij ons afzakken, meestal in dezelfde gebieden als de Kolganzen.

Bij de **Grauwe ganzen** lopen diverse kleurringprojecten. Vooral in Scandinavië worden blauwe nekringen geplaatst bij de daar broedende populatie; sommige van deze vogels worden tot in Zeeland en Vlaanderen waargenomen tijdens de trek en winterperiode (Saaftinge als kerngebied, ook Achterhaven Zeebrugge).

Van de Grauwe ganzen die als broedvogels in Vlaanderen gestaag oprukken (Middenkust, Krekengebied, Maasland) is de herkomst onzeker. Ongetwijfeld is er nog de erfenis van de geïntroduceerde en later halfwilde populatie van het Zwin te Knokke, maar de broedkolonies van Damme, Lapscheure, Assenede en verder oostwaarts zullen wellicht ook wilde inwijkelingen tellen. De omvang van de in Vlaanderen broedende populatie wordt momenteel op minstens 650 paren geschat. Bij de in Nederland broedende vogels worden groene nekringen geplaatst (B. Voslamber, M. Loonen e.a.). Als onderdeel van dat programma werden ook in Damme een 80-tal exemplaren geringd (groene reeks X01-X99) de meeste in het voorjaar 2000. De meerderheid van de ringaflezingen laat een uitgesproken

plaatstrouw zien tussen Damme en de Achterhaven van Zeebrugge, waar groepen van enkele duizenden maandenlang pleisteren. Enkele Grauwe ganzen geringd in Damme werden in het Deltagebied (Zeeland, Zuid-Holland) en één in W-Schotland (!)esignaleerd.

Tenslotte zijn er de **Canadese ganzen** die eveneens als broed- en standvogels in aantal blijven toenemen. Ook bij deze soort wordt door ringwerk (witte ringen met zwarte inscriptie) en gericht onderzoek vanuit het IN (project Honker, A. Anselin m.m.v. V. Geers) getracht een inzicht te krijgen in de dynamiek en de verspreiding van deze populatie (grootste concentratiegebieden zijn gesitueerd in het Gentse, met tot 5000 ex. op slaappleaats in de Bourgoyen). Tevens moet hier in opdracht van AMINAL/Natuur door het IN (O. Beck) een wetenschappelijk onderbouwd advies worden geformuleerd over de mogelijkheden en haalbaarheid van populatieregulatie, wanneer dit om maatschappelijke of economische redenen wenselijk wordt geacht; bij deze afweging komen naast ecologische vooral ethische aspecten om de hoek kijken. Trouwens, ook voor de Grauwe ganzen wordt een gelijkaardige afweging in het vooruitzicht gesteld, gezien de deels 'kunstmatige' origine van de broedpopulatie door verwildering van uitgezette exemplaren en de sterke neiging tot domesticatie (talrijke kruisingen met tamme 'boereganzen').

Ruime medewerking van veldwaarnemers

Een toenemend aantal enthousiaste ringaflezers (ook uit het buitenland) trekt jaarlijks naar de ganzenpleisterplaatsen om ringen te 'spotten' en de codes te kunnen noteren. Daarbij is naast de datum vooral de opgave van de juiste waarnemingslocatie van groot belang. Voor de Oostkustpolders is reeds vele jaren de kaart met gebiedscodes in gebruik. Ook voor Noordoost-Vlaanderen en de IJzervallei wordt tegen november dergelijke kaart ter beschikking gesteld (hetzij in kleurcopie, hetzij via website van het IN). Voor de overige gebieden wordt gevraagd op stafkaart of stratenatlas de plaatsen in te tekenen. Op onderstaande adressen kun je terecht voor meer informatie, zowel wat kaarten betreft als voor het verkrijgen van formulieren of van invoerprogramma's op PC voor berichtgeving via e-mail.

Met de respectieve ringverantwoordelijken werd afgesproken dat alle gegevens van ons land eerst op onze regionale coördinatieadressen terecht komen en dan als gecontroleerd en samenhangend bestand worden doorgegeven aan de betreffende ringcentrales. Alleen op deze wijze kan de functie en het belang van onze regio's als ganzenpleisterplaats of broedgebied in internationaal verband gesitueerd worden met een zo volledig en correct mogelijk overzicht. Tevens kunnen aldus de landelijke gegevens uitgewerkt worden om inzicht te krijgen in regionale ver-

spreidingspatronen, landgebruik, uitwisselingen en plaatstrouw, effecten van verstoring en dergelijke.

Van elk ringnummer dat men doorgeeft krijgt de waarnemer alle informatie betreffende ringdatum en -plaats, zo mogelijk samen met de reeks van records in alle andere lokaleiten waar deze gans werd gezien in het vorige seizoen. Dit laat boeiende fenomenen zien zoals habitatpreferenties of verkenning van nieuwe regio's, snelheid van verplaatsingen, paarvorming en zoveel meer.

Ringcodes die per jaar slechts één- of tweemaal werden gezien over de gehele flyway moeten beschouwd worden als foutieve aflezingen. Dit is zeer begrijpelijk, rekening houdend met vaak moeilijke waarnemingsomstandigheden (regen, wind, tegenlicht, afstand, juiste optiek). Het verdient daarom aanbeveling elke aflezing zelf te hernemen of door een tweede persoon te laten controleren.

Van de eerste Kleine rietganzen uit 1990 (reeksen C en E) zijn nog steeds enkele exemplaren in leven, maar deze vroegere ringen zijn van blauw naar grijs tot vuilwit afgebleekt (ook reeksen A, B, K, L) en worden steeds moeilijker leesbaar vanop afstand. Toch loont het de moeite om vooral ook deze oude codes te ontcijferen! Noteer dat ook nieuwe ringen met deze letters werden geplaatst (maar uiteraard met verschillende cijfercodes). Gezien blauwe ringen ook bij Grauwe ganzen werden gebruikt moet men zeer goed op de juiste

soort-determinatie letten. Bovendien zijn andere kleuren en lettercombinaties eveneens nog in gebruik.

Wie van alle nekring-programma's een overzicht wenst te krijgen, kan dit vinden op de nauwkeurig bijgehouden website van Dirk Raes: www.cr-birding.be. Ook voor alle andere vogelsoorten worden hierin de bestaande kleurring-schema's opgesomd.

Het spreekt voor zich dat ook de reguliere ganzentellingen worden voortgezet, zeker tijdens de maandelijkse watervogelcensus. Gezien de verdere gebiedsuitbreiding vanuit de klassieke overwinterings- of broedgebieden zijn voor nieuwe terreinen volgehouden aantalsoverzichten steeds bijzonder waardevol.

Eckhart Kuijken (IN)
eckhart.kuijken@instnat.be
Christine Verscheure
christine.verscheure@instnat.be

Ganzennekring-databank Vlaanderen
Lindeveld 4
8730 Beernem
tel/fax 050/789463
website www.instnat.be

NB: waarnemingen van Canadese ganzen worden gecoördineerd door Anny Anselin (IN)
anny.anselin@instnat.be

Aantalsverloop en terreinkeuze van de Grauwe Ganzen in de Oostkustpolders

In 1956 werden in het Zwin zes Grauwe Ganzen (*Anser anser*) van de oostelijke ondersoort (*A. a. rubrirostris*) uitgezet. De nakomelingen van deze ganzen hebben zich – samen met een aantal vogels van de westelijke ondersoort (*A. a. anser*) – verspreid over een groot deel van de Oostkustpolders en Zeeuws Vlaanderen. Vooral de laatste tien jaar is het aantal Grauwe Ganzen sterk toegenomen. Dit geldt zowel voor de Oostkustpolders als voor de andere belangrijke broedgebieden in Vlaanderen (het Oost-Vlaams Krekengebied en de Maasvallei). Het stijgend aantal broedvogels vormt voor sommige landbouwers en een aantal natuurbeschermers een steeds groter wordende zorg.

Om een beter inzicht te krijgen in een aantal aspecten van de Grauwe Ganzen werd in het kader van een licentiaatsscriptie (Biologie, Universiteit Gent) onderzoek gedaan naar het aantalverloop en de terreinkeuze van die ganzen. Hiervoor werden tussen 1 juli 2001 en 15 mei 2002 twee keer per week tellingen uitgevoerd. Omdat het praktisch onmogelijk was om steeds de hele Oostkustpolder te tellen, beperkten we ons tot de weiden rond Damme, de achterhaven van Zeebrugge en de Kleiputten van Heist.

Enkele resultaten

Aantalverloop

Van de drie studiegebieden worden de weiden rond Damme en de Kleiputten van Heist enkel gebruikt in het (ruime) broedseizoen. In de achterhaven van Zeebrugge zijn het hele jaar door ganzen aanwezig (figuur 1). Met behulp van gekleurde halsbanden kon worden aangetoond dat de vogels van Damme na het

broedseizoen (vooral na juli) in Zeebrugge verblijven. Van de gemerkte vogels van Damme zijn er weinig terugmeldingen in mei en juni. Het is mogelijk dat een deel van de Damse broedvogels (vooral niet broedende en vogels met een mislukt broedsel) in andere gebieden gaan ruien. Er zijn ook aanwijzing dat ook de broedvogels van de Kleiputten van Heist in Zeebrugge overwinteren, maar deze vogels zijn daar pas aanwezig vanaf september.

De achterhaven van Zeebrugge vormt niet enkel de overwinteringsplaats voor lokale broedvogels. Van oktober tot februari waren vermoedelijk noordelijke broedvogels in het achterhavengebied aanwezig. Het wintermaximum (5327 Grauwe Ganzen) werd er bereikt op 9 december 2001. Omdat vrijwel geen ganzen met blauwe halsbanden (noordelijke broedvogels) werden waargenomen, kennen we de herkomst van de overwinteraars niet.

Verspreiding en terreinkeuze

In Damme en in de Kleiputten van Heist konden slechts beperkte verschuivingen in de loop van het jaar worden vastgesteld. De reden hiervoor moet gedeeltelijk gezocht worden in de beperkte verblijfsperiode en de geringe variatie van habitattypes. In deze twee gebieden worden vooral graslanden gebruikt. In de periode van de nestbouw en de

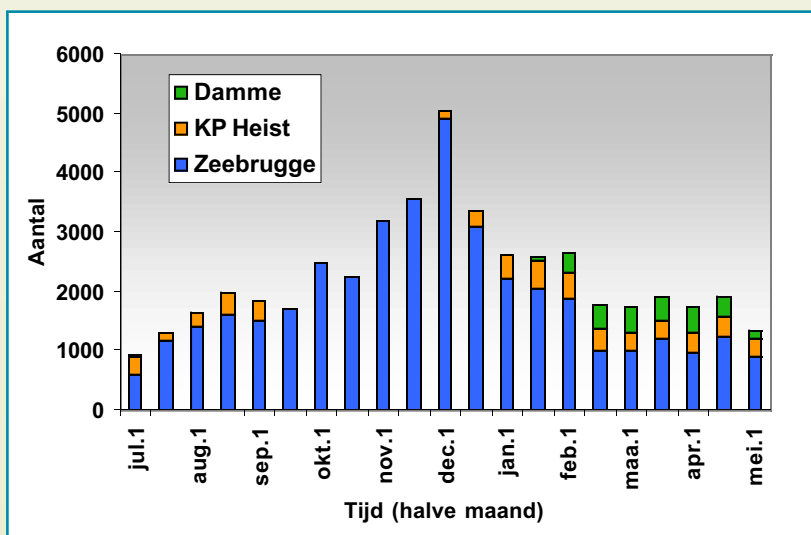
eigenlijke broedperiode is er ook een preferentie voor rietvelden (en het moerasbos in Damme).

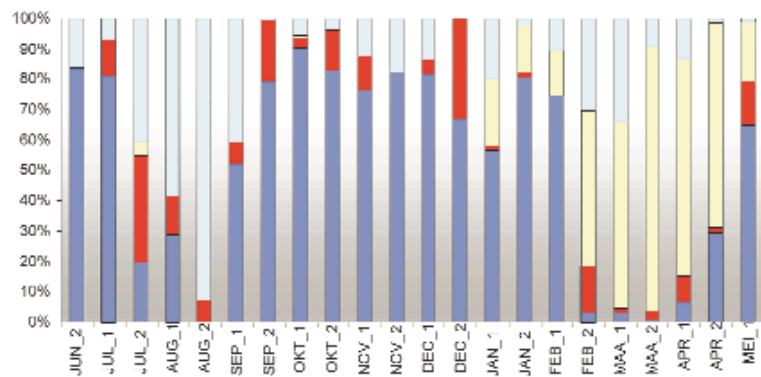
In Zeebrugge konden drie grote periodes worden onderscheiden (figuur 2 en 3). Een eerste periode met een sterk verschillend terreingebruik is de droge periode (van half juli tot half september 2001). In die periode was geen water aanwezig op de 'steltlopersplas' op de Hoge Noen. Overdag waren de ganzen aanwezig op plaatsen waar wel nog water aanwezig was. In die periode verplaatsten de ganzen zich 's avonds naar weiden (en akkers).

Een tweede periode waarin de ganzen een gelijkaardig verspreidingspatroon vertoonden is de periode waarin de maïs tot rijping komt en wanneer er oogstafval op de maïsakkers in de achterhaven aanwezig was. In die periode hadden de ganzen gedurende de dag geen grotere preferentie voor maïsakkers dan in de rest van de periode. Meestal waren de ganzen overdag aanwezig op de Hoge Noen. Op dit perceel werden van september 2001 tot februari 2002 een bijzonder hoge densiteit aan Grauwe Ganzen vastgesteld (meer dan de draagkracht van een grasland). Tijdens de nacht daarentegen werd veel meer op de maïsakkers van de achterhaven gefoerageerd.

De derde periode omvat het broedseizoen. Net als in de andere studiegebieden waren dan relatief veel ganzen aanwezig op percelen met een rietvegetatie.

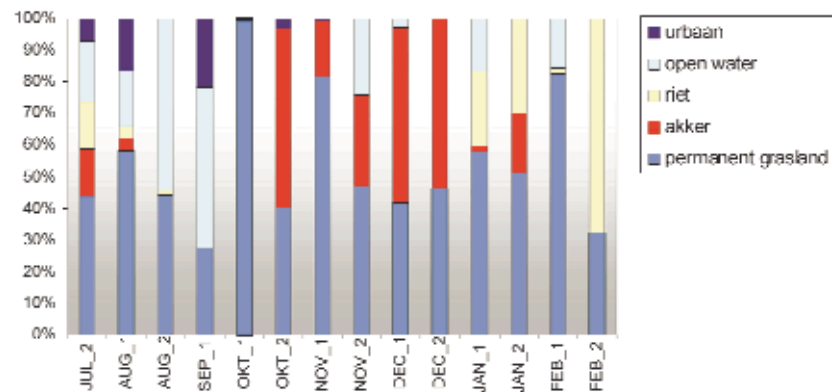
Figuur 1: Aantalverloop van de Grauwe Ganzen in de achterhaven van Zeebrugge, de Kleiputten van Heist en de weiden rond Damme van begin juli 2001 tot half mei 2002.

Figuur 2: Relatief habitatgebruik van de Grauwe Ganzen in de achterhaven van Zeebrugge: situatie gedurende de dag. (legende zie figuur 3).

Figuur 3: Relatief habitatgebruik van de Grauwe Ganzen in de achterhaven van Zeebrugge: situatie gedurende de nacht. Het aandeel ganzen op open water en het urbaan gebied ligt door de gebruikte methode te hoog.

Besluit

Uit de tellingen blijkt dat de achterhaven van Zeebrugge van internationaal belang is voor de Grauwe Ganzen (meer dan 2% van de West-Europese populatie). Het is dus vanzelfsprekend dat tijdens de halfmaandelijke tellingen van de overwinterende ganzen de achterhaven van Zeebrugge ook de nodige aandacht verdient. In het verleden was dit niet altijd het geval. Vooral de Hoge Noen is van bijzonder groot belang voor de Grauwe Ganzen (en voor andere overwinterende vogels). Dit gebied verdient dan ook de nodige bescherming.

Uit deze studie blijkt dat – in tegenstelling met andere gebieden – de ganzen vooral 's nachts foerageren en zich overdag ophouden in de buurt van open water.

Verder onderzoek moet uitwijzen indien dit 'omgekeerde' dagindeling een rol speelt in de goede conditie van de broedvogels van de Oostkustpolders. De terreinkeuze (en

de schade aan landbouwgewassen die hiermee gepaard gaat) verdient eveneens verder onderzoek, waarbij vooral de verblijfsplaatsen tijdens de nachts in detail onderzocht moeten worden.

Bij dit onderzoek kreeg ik hulp en informatie van vele personen. In het bijzonder wil ik Eckhart Kuijken bedanken die mij tijdens het onder-

zoek als promotor wou bijstaan. Verder wil ik Christine Verscheure, Frank De Scheemaeker, Koen Devos, Anny Anselin, Rudy Deplae, Robrecht Pillen en alle aflezers van de groene halsbanden bedanken.

Toon Spanhove

Regionale coördinatoren watervogeltellingen

REGIO 1 Westkust

Koen Devos
Instituut voor Natuurbehoud
Kliniekstraat 25
1070 Brussel
02/558.18.27
koen.devos@instnat.be

REGIO 2 Middenkust

Dirk Vanhoecke
G. Gezellestraat 13
8450 Bredene
059/32.29.29
dirk.vanhoecke@village.uunet.be

REGIO 3 Oostkust

Frank De Scheemaeker
Ronselarestraat 105
8380 Brugge-Dudzele
050/33.96.09
descheemaeker1@compaqnet.be

REGIO 4 Roeselare-Tielt

Wim Declercq
Kleine Stadenstraat 118
8830 Hooghelede
051/70.45.62

REGIO 5 Gent-Eeklo

Anny Anselin
Emiel Poetoustraat 13
9030 Mariakerke-Gent
09/226.16.37
anny.anselin@instnat.be

REGIO 6a Zuid-West-Vl.

Luc Vandeghinste
Heulsestraat 150
8501 Bissegem

REGIO 6b Schelde-Leie

Koen De Witte
Leenstraat 68
9890 Vurste
k.dewitte@vmm.be

REGIO 7 Scheldeland

Peter Claus
Zuiderdijk 1/1
9230 Wetteren
0495/54.29.10

REGIO 8 Land van Waas

Peter Vande Putte
Bootdijk 60
9220 Moerzeke Hamme
052/47.64.07
bootdijk60@belgacom.net

REGIO 9 Denderland

Fonny Schoeters
L. Dosfelstraat 39
9200 Dendermonde
052/21.16.13
fonny.schoeters@planetinternet.be

REGIO 10 Vlaamse Ardennen

Luc Favijts
Vesten 71
9500 Geraardsbergen
054/41.52.17

REGIO 11 Brussel

Maurice Segers
Van Campenhoutlaan 24
1860 Meise
02/269.78.16

REGIO 12 Mechelen

Willy Beullens
Pareipoelstraat 38
2800 Mechelen
015/41.52.46
willy.beullens@worldonline.be

REGIO 13 Lier

Dirk Colin
Hovesesteeweg 36
2530 Boechout
03/455.88.05

REGIO 14 Klein-Brabant

Joost Reyniers
Pandgatheide 2
2890 Oppuurs-St.Amands
joost.reyniers@lin.vlaanderen.be

REGIO 15 Antwerpen

Ludo Benoy
Klaproosstraat 12
2610 Wilrijk
03/825.45.59
lube@ruca.ua.ac.be

REGIO 16a Mol

Jef Sas
Wildstraat 8
2400 Mol
014/31.26.57

REGIO 16b Turnhout

Koen Van Nijen
Vaart 5
2310 Rijkevorsel
03/311.81.94

REGIO 17 Zuiderkempen

Ludo Benoy
Klaproosstraat 12
2610 Wilrijk
03/825.45.59
lube@ruca.ua.ac.be

REGIO 18 Leuven

Kris Van Scharen
Korbeekstraat 27
3061 Leefdaal
016/23.81.84

REGIO 19 Noord-Limburg

Albert Geuens
Punderhoekstraat 48
3941 Eksel

REGIO 20 Midden-Limburg

Eric Scorpion
Kortestraat 24
3520 Zonhoven
011/81.29.19

REGIO 21 Maasvallei

Jan & Peter Gabriëls
Echellaan 12
3740 Munsterbilzen
089/41.34.09
J.gabriels@skynet.be

REGIO 22 Zuid-Limburg

Vacant
Voorlopig contact: Jan Gabriëls

REGIO 23 Hageland

Johan Vandeplas
Rot 21
3221 Nieuwrode
016/57.23.60

Colofon

Vogelnieuws is de ornithologische nieuwsbrief van het Instituut voor Natuurbehoud. Vogelnieuws wil alle vrijwillige medewerkers en geïnteresseerden informeren over de hier lopende ornithologische projecten.

Verantwoordelijke uitgever :

prof. dr. Eckhart Kuijken, algemeen directeur,
Instituut voor Natuurbehoud, Kliniekstraat 25, 1070 Brussel

Redactie :

Koen Devos

Werkten mee aan dit nummer :

Erica Van den Bergh, Joris Everaert, Jeroen Van Waeyenberge, Eric Stienen, Eckhart Kuijken, Christine Verscheure, Toon Spanhove, Koen Devos

Foto's :

Johan Verbanck (voorpagina, blz. 2, 5, 8, 10, 11, 16, 23, 24, 26), Erika Van den Bergh (blz. 18), Jeroen Van Waeyenberge (blz. 20), Eckhart Kuijken (blz. 21).

Vormgeving :

Helen Blow, Nadia De Braekeler

Druk :

Drukkerij van de Vlaamse Gemeenschap, departement LIN

Papier :

Greentop 120 gram

Algemene informatie :

Instituut voor Natuurbehoud
Kliniekstraat 25
1070 Brussel
tel : 02-558 18 11
fax : 02-558 18 05
info@instnat.be
www.instnat.be/broedvogels/

